

הרי אנחם מצרי (שם), ר' יורה אומר, היה לאותו האיש עשר זהובים ואח (פס) עוקם עליו ונוטל ממנו, אמר הקב"ה עלי לשלם נמולו וליפרע ממנו, ור' נחמיה אמר מצרי שחים, ומאויבי (שם) שחים, אלו (צ) ארבע מלכיות: ואיכה שופט כבראשונה (שם שם כ"ו) (צא) זה משה ואהרן, ויועזיק בבחילה (שם) זה דוד ושלמה, ואח"כ יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה (שם), ואומר ציון במשפט חפדה ושביה בצדקה (שם שם כ"ו):

חסלה פסקא איכה.

הערות ותקונים.

ישראל עכ"ל. וכן הוא בתרגום יונתן שם תקיפא דישאל. (פס) עוקם עליו, כ"ה נכ"י אקספארד, אלז נכ"י פארמא וזילקוט שם עוקף עליו, וזיא הנוסחא הנכונה. (צ) ארבע מלכיות, הרצ האנרגנאל צ"י לשעיה שם, הביא דברי הפסיקתא וכתב ח"ל, ונפסיקתא דרש הו אנחם מצרי על צנל ופרס ואנקתא מאויבי על יון ורומי שהם ד' מלכיות ע"כ. (צא) זה משה ואהרן, גם זה מוצא צנרגנאל שם. ח"ל ונפסיקתא דרשאו על תחית המתים, אמרו ואינה שופטין זה משה ואהרן, ויועזיק זה דוד ושלמה עכ"ל.

פסקא ט"ז.

נחמו.

(א) נחמו נחמו עמי (ישעיה מ' א'), (ב) האנוש מאלוה יצדק ואם מעושהו ישדר נבר (איוב ד' י"ז), וכי יש אדם צדיק מבוראו, אם מעושהו ישדר נבר, אלא אמר הקב"ה (ג) בועז מנחם (ד) אני איני מנחם, בועז מנחם, (ה) ויען בועז ויאמר לה הגד הוגד לי (רות ב' י"א) ולמה הוגד ב' פעמים, א"ל (ו) [הוגד לי בבית], הוגד לי בשדה, (ז) את אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך, (שם) ואין צריך לומר בחיי אישך, (ח) ותעזובי אביך ואמך (שם), ודאי, וארץ מולדתך (שם) זה שכונתך. ד"א ותעזובי אביך ואמך, זו ע"י שלך, שנא' אומרים לעץ אבי אחי וליאבן את ילדיתני (ירמ' ב' כ"ו) וארץ מולדתך, (ט) זו איפרכיא שלך, ותלכי אל עם אשר לא ידעת חמוד שלשום (רות שם), אמר לה שאי

הערות ותקונים.

(א) נחמו, היא הפערת כ' ולחחקן שנת ראשונה לשבע דנחמחא. (ב) האנוש, נכ"י פארמא מתחיל זש"ה האנוש, ומוצא צילקוט ישעיה ריש ריוז ש"ז בשם הפסיקתא, אך קצר שם וסיים סוף המאמר שלם ה' פעלך ע"ש. (ג) בועז מנחם, מוצא צילקוט איוב סוף רמז תתצ"ז בשם הפסיקתא. (ד) אני איני מנחם, פי' נתחיה. (ה) ויען בועז, מוצא צנדרש רות פי' ויען בועז, וצילקוט רות סוף רמז תר"א בשם הפסיקתא. (ו) הוגד לי צנ"ה, כן הוספתי, כמו שהוא לכוון נכ"י אקספארד ופארמא, וצנדרש רות וצילקוט רות, והכוונה מעשה הטובים צנית וצדקה, עיין נחמ"כ שם. (ז) את אשר, כ"ה נכ"י אקספארד ופארמא, וז"ל כל אשר. (ח) ותעזובי אביך ואמך, ודאי, ר"ל צנור' שדורש אח"כ אביך ואמך זה ע"י שלך, ולדעת הדורש הראשון אביך ואמך כמשמעו. (ט) אפרכיא, נכ"י אקספארד זו אפרכיית נטעות, ונכ"י פארמא ונכ"י אחר אשר שלם אלי הרצ החכם הגדול הרשד"ל ז"ל מן הפסקא הזאת, הגי' פנליא, וכאשר הוא לפנינו כן מוצא צנור' ערך אפרכיא, ח"ל וצריכ' פסקא דנחמו ותעזובי אביך ואמך, זו ע"י, וארץ מולדתך, זו אפרכיא ע"כ, והמלה יונית *ἐπαρχία* פי' מחוז, ועיין צנדרש רות הנוסחא משונה קצת. שאי

(י) שאי לא באת מחמור שלשום, לא היינו מקבלים אותך, (יא) שעדיין לא נתחדשה הלכה, עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית (יב) ישלם ה' פעלך וגו' (שם שם י"ב), אמר לה מי שהוא עתיד לשלם שכן של צדיקים, הוא יתן את שכרך. ותהי משכרתך שלמה (שם), (יג) שלמה כתיב, א"ר יוסי אל שלמה יעמיד מסך. מעם ה' אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו (שם), א"ר אבין, שמענו שיש כנפים לארץ. (יד) כנפים לשחר, כנפים לשמש, כנפים לברובים, כנפים לחיות ולשרפים. כנפים לארץ, דכתיב מכנף הארץ זמירות שמענו (ישע' כ"ד ט"ז), כנפים לשחר, דכתיב אשא כנפי שחר (תהלים קל"ט ט'), כנפים לשמש, דכתיב ורחצה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי ג' כ'), כנפים לברוב, דכתיב (טז) וקול כנפי הברובים (יחזקאל י' ה'). (טז) כנפים לחיות, דכתיב וקול כנפי החיות (שם ג' י"ג), כנפים לשרפים, דכתיב שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים וגו' (ישע' ו' ב', א"ר אבין גדול כוחן של גומלי חסדים, (יז) שאינן חסין לא בצל כנפי הארץ. ולא בצל (יח) כנפי השמים, ובצל מי חסין, בצלו של הקב"ה, הה"ד מה יקר חסדך אלהים ובני אדם כצל כנפיך יחסיון (תהלים ל"ו ח'). (יט) ותאמר תמצא שפתך חן בעיניך אדני כי נחמתי וגו' (רות ב' י"ג), (כ) ויאמר לה בועז וגו' (שם), אמר לה לא האמרת בדין חס ושלום, לא מן האמהות את נימנית, אי אתה נימנית אלא עם האמהות, ודרי דברים ק"ו, ומה אם בועז שדיבר על לבה של רות, דברים טובים וניחומים נחמה, כשיבא הקב"ה לנחם את ירושלים, על אחת כמה וכמה. (כא) נחמו נחמו עמי יאמר אליהם, (ישעיה מ' א') דברתי אני עם לבי לאמר אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה וגו' (קהלת א' י"ו), (כב) מכאן אמרו

הערות ותקונים.

(י) שאי לא באת, ז"ל שאילו באת כמו שהוא זכ"י אקספארד ופארמא וזכ"י השני של הרעד"ל וזילקוט רות, וכן תראה בירושלמי יצמות פ"ח ה"ג, אילו באת אנלנו מתחמור שלשום, לא היינו מקבלין אותך. (יא) שעדיין לא נתחדשה כו', בירושלמי יצמות שם, הניא זאת לראיה דנצ"ד של צועה נתחדשה הלכה זו, וע"ש כפני תשא, ועיין מדרש שמואל ריש פ"ג, וצמדרש רות חסר נסיוס המאמר הזה מחמור שלם. (יב) ישלם ה' פעלך, מוצא זילקוט רות רות טרץ, ונאסה צמדרש רות שם. (יג) שלמה כתיב כו', צמדרש רות שם נלקה המאמר הזה צמסרון, וכה תארו: ישלם ה' פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם ה', אמר ר' חסא אשר באת לחסות וגו', נעשה צטעות מן יוסי חסא, וגוף הדורש אמר לה שלמה יעמוד ממך נשטט, והמקרא מעם ה' וגו' המוסב פה למטה לדורש ר' אצין, נספת שם אל א"ר חסא, צנלי דעת המעתיק, חס נעלם מהפרשים, לכן רצו דוחקים ופירושים רחוקים על המאמר הזה ללא הועיל, וחלוס הגי' הכונה כמו שהוא צפסיקחא שלפנינו, וזילקוט רות, וכן נראה שהיה הגי' נכונה צמדרש לפני הרצ צנל מ"כ. (יד) כנפים לשחר, שתי המלות האלה חסרות צמדרש שם, וגם להלן חסרים יחד עם המקרא עליהם. (טז) וקול כנפי הברובים, כ"ה זכ"י אקספארד ופארמא וזילקוט, אצל זכ"י השני של הרעד"ל וצמדרש רות מוצא מקרא אחד כי הברובים פורש' כנפים. (טז) כנפים לחיות דכתיב כו', זכ"י פארמא חסר זה פה וגם למעלה. (יז) שאינן חסין, זכ"י השני של הרעד"ל נוסף, שאינן חסין צנל אחת מן כנפיהם. (יח) כנפי השמים, ז"ל השמש, כי מוסב על דצרו למעלה כנפים לשמש, וזכ"י אקספארד ופארמא וזילקוט וצמדרש רות, נוסף פה ולא צנל כנפי הברובים ולא צנל כנפי החיות, ולא צנל כנפי שרפים. (יט) ותאמר תמצא שפתך חן בעיניך אדוני כי נחמתי, ז"ל ותאמר תמצא חן בעיניך אדוני כי נחמתי ואנכי לא אהיה כאלה שפתותיך. (כ) ויאמר לה צועז, תלת לה דריש כמו לא, לפי שה"א רפוייה צלי מסיק, ואמר לה איך כמו שקראת עננך שפתה, כי עם האמהות את נימנית, וכ"כ המ"כ. (כא) נחמו נחמו עמי, כוונת הדורש על המקרא הסמוך לו, דצרו על לבי ירושלים (שם שם צ'). (כב) מאלן אמרו, המאמר הזה מוצא זילקוט מלכים רות קע"ד צס הפסיקתא, אך צמקוס הלצ עמוד הגי' שם אמר, וע"ס הוא

אמר, (כג) הלב רואה, הלב שומע, הלב מדבר, הלב יודע, הלב עומד, הלב נופל, הלב מהדך. הלב צועק, הלב שמת, הלב מתנחם. הלב רואה, ולבי ראה ורבה חכמה ודעת (שם שם), הלב מדבר, דברתי אני עם לבי (שם), הלב שומע, ונתת לעבדך לב שומע (מ"א ג' ט'), הלב יודע, לב יודע מרת נפשו (משלי י"ד י'), הלב עומד, היעמוד לבך (יחזקאל כ"ב י"ד), הלב נופל, אל יפול לב ארם עליו (ש"א י"ז ל"ב), הלב מהדך, ויאמר אליו לא לבי הדך (מ"ב ה' ב"ו), הלב צועק, צעק לבם אל ה' (איכה ב' י"ח), הלב שמת, לכן שמת לבי ויגד כבודי (תהלים י"ז ט'), הלב מתנחם, רברו על לב ירושלים (ישעיה מ' ב'). (כד) מה אעידך ומה אדמה לך (איכה ב' י"ג), מה אעידך כמה נביאים העדתי בכם, (כה) רבי ור' נתן, רבי אומר, נביא אחד בשחרית, ונביא אחד בין הערבים, הה"ד ויעד ה' (כו) ביהודה וב ישראל וביד כל נביאי כל חוזה (מ"ב י"ז י"ג) (כז) נביאו כתיב. ד"א מה אעידך, (כח) כמה קישוטין קישטתי אחכב, (כט) ראמר ר' יוחנן, ביום שירד הקב"ה על דר סיני ליתן תורה לישראל, ירדו ששים רבוא של מלאכי השרת, וכל א' מהם עטרה בידו, כדי לעטר את ישראל, (ל) ר' אחא בשם ר' אחא, מאה ועשרים רבוא, אחד להלבישו עטרה, ואחר לאוסרו (לא) זיני, ר' הונא רבא דציפורין אמר, (לב) זוני כד"א מוסר מלכים פתח ויאסור אזור במתניהם (איוב י"ב י"ח) (לג) ד"א כמה ביות נתתי לכם, ביות

הערות ותקונים.

הוא. (כג) הלב רואה, עיני מדרש קה"ר פ' דנחמני אני עם לבי, שדורש שם על הלב, דברים רבים, ועיני נאלצו ציחל דר' עקיבא אלת ל' (צית המדרש ח"ג נד ל"ד). (כד) מה אעידך, מונח צמדש איכה על פסוק זה, והעריך ערך נציא הציא את המאמר הזה צסם שניהם הפסיקתא והמדרש, ועיני פסיקתא רנתי פסקא אנכי אנכי מתמכס. (כה) רבי ור' נתן, כ"ה נכ"י חקספארד, חלל נכ"י פארמא ונכ"י אחרת של הרשד"ל הגי', ר' יצחק ור' נתן, וחללי גם פה מלת רבי היא ר"ת רבי יצחק. (כו) ציהודה וצישאל, צ"ל צישאל וציהודה. (כז) נציאו כתיב, כ"ה נכ"י חקספארד ופארמא, וכן היה לפני הרצ צעל העורך ערך נציא, חלל צמדש ונכ"י השני של הרשד"ל, חסרים שתי המלות האלה, ועיני צרד"ק צפי למלכים שם שמוציא את המדרש הזה, והנה חסר פה צפסיקתא דרש ר' נתן שנאמר מהכ"י שלפנינו צבאכחת המעטות, וישנו צמדש שם, גם נכ"י חקספארד, ונכ"י השני של הרשד"ל, ונכ"י פארמא, מה תאלו: ר' נתן אמר שני נציאים צמחית ושני נציאים צערצית, הה"ד (ירמיה ז' כ"ה) וחלל חליכס את כל ענדי הנציאים יום השכס ושלוח, השכס צנוקר ושלוח צערצ, וכן רחיתי צילקוט מלכים רמו רל"ד מונח לצנן המאמר מר' נתן צסם הפסיקתא. והגאון צעל זרע אפרים, צפסיקתא רנתי פסקא אנכי אנכי מתמכס סימן ע', לא ידע שכונת צעל הילקוט הוא לפסיקתא כ"י דילן כמו שנעלם זה ממוני פעמים רבות. (כח) כמה קישוטין, דרש אעידך מלשון הורד עדין, שענינו תכשיטין, ועיני פסיקתא רנתי פסקא אנכי אנכי פל"ג. (כט) דאמר ר' יוחנן, נאנה צפסיקתא רנתי פכ"א, ועיני לעיל פסקא צחדש השלישי הערה קמ"ה. (ל) ר' אחא צסם ר' אחא, צ"ל ר' חלל צר כהנא צסם ר' יוחנן, כמו שהוא נכ"י חקס' ופארמא וצמדש שם, וצפסיקתא רנתי פסקא אנכי פל"ג ונכ"י השני של הרשד"ל חסר המאמר הזה. (לא) זיני, פ"י נאק וכלי זיין. (לב) זוני, פ"י חנורות והיא המלה היונית והרומית *ζώνη Zona*, וצמדש איכה נוסחא משונעת, אחד מתקטנו ואחד מלבישו עטרה ר"ה דצפורי אמר זוני כמד"א כו', וצ"ל כמו שהוא לפנינו פה, ועיני פסיקתא רנתי פסקא אנכי פל"ג, ומדרש חסלים מזמור ק"ג, ומתנחמא פ' שלח וצמדצר רבה פט"ו. וילקוט חסלים רמו חתניה, ומתנחמא נוסחאות שונות, אחת מרעושה, ורחוי להשוותם יחד, וצערך ערך זן א', הציא חל' צפסיקתא דנחמו, וצמגלת איכה, אחד להלבישו עטרה ואחד לאסרו זוני, פ"י אזור כמה דתימה מוסר מלכים וגו', עכ"ל. עינינו הרואות כי חסרים פה צערך אחת מלות, וכצ"ל לאסרו זיני ור"ה אמר זוני, ושתי המלות "פ"י אזור" נשמטו ממקומם וצ"ל אחר סיוס המאמר, כי המלות כמה דתימה כו' הם לשון הפסיקתא. (לג) ד"א כמה ציות, צמדש איכה

ביות מצרים, וביות הים וביות סיחון ועוג, (לד) וביות שלושים ואחד מלכים. ר"א מה אעידך, (לה) כמה ויעודין ויעדתי בכנס, אהל מועד נילגל ושילה ונוב וגבעון ובית העולמים שנים. מה ארמה לך (איכה שם) לאיוה אומה דמיתו ארתכם, לאיוז אומה נאלתי בזרוע נטויה, והבאתי על אויביה עשר מכות, לאיוז אומה קרעתי את הים, לאיוז אומה הוררתי את המן, לאיוז אומה הגזתי את השליו, לאיוז אומה קרבתי לפני הר סיני ונתתי לה את תורתך, לאיוז אומה הקפתי ענני הכבוד. הבת ירושלים (שם), (לו) הבת שהיא יראה ומושלמת לי, מה אשוה לך ואנחמך (שם), (לז) דמר ר' יעקב בר אביןא, (לח) וכשאשוה לך ואנחמך. בתולת בת ציון (שם), (לט) בנים המצויינים לי במילה ותגדתי ובציוצית כי גדול כים שברך מי ירפא לך, (מ) א"ר יהושע חילפי, מי שעתיד לרמית שברו של ים הוא ירפא לך, ור' יהושע בר נחמני אמר, (מא) מי שאמרתם לו בים מי כמוד (שמות ט"ז י"א), הוא ירפא לך, ור' אבין אמר, (מב) מי ירפא לך נביאיך חזו לך שוא ותפל, (מג) ורבנן אמרי, מי ירפא לך נביאיך: (מד) אהבה צדק ותשנא רשע, על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחברך (תהלים מ"ב ח') ר' עזריה בשם ר' אחא (מה) פתר קריא באברהם אבינו, את מוצא עד שלא הביא הקב"ה מבול על סדומים, אמר אברהם לפני הקב"ה, רבון העולמים נשבעת שאין אתה מביא מבול לעולם, ומה טעם כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח (ישעיה נ"ד ט'), מבול של מים אי אתה מביא, שמא מבול של אש אתה מביא, מה אתה מערים על השבעה, חלילה לך מעשות כדבר הזה (בראשית י"ח כ"ה), (מו) א"ר לוי השופט כל הארץ לא יעשה

הערות ותקונים.

איכה ה"י ר' יוחנן אמר כוזה נחמה. (לד) וביות מלכים, נכ"י שלפנינו, ונכ"י אחרת שגלה אליה הרשד"ל ז"ל, ונכ"י אקספארד ונכ"י פארמא, נכלס יחד חסר פה "א"ר לוי נערצי נוחין לביתא עדיתא" כמו שהוא לנכון במדרש שם, ונלתי זה אינן אחרת וידע מה ענין בית לאעידך, וכן הוא בלשון עברי, נצקך יאכל עד. (לה) כמה ויעודין, דרש אעידך מלשון וועד, ושרשו יעד מנחי פ"י. (לו) הבת שהיא יראה ומושלמת לי, דרש ירושלים ירא ושלם, עיין תוס' תענית דף ט"ז ע"א ד"ה ר, ועיין מדרש ז"ר פ"ג, הריני קורא אחר ירושלים, כמו שקרא שניהם יראה שלם ירושלים. (לז) דמר ר' יעקב, פי' דאמר כדקדק ללשון הירושלמי להפליג האל"ף בראש, וכן הוא גם נכ"י אקספארד ופארמא. אצל נכ"י הריני של הרשד"ל חסר זה, ובמדרש שם, ר' יעקב דכפר חנן אמר, ויותר נכון להגיה פה נפסיקתא אחר ר' יעקב. (לח) וכשאשוה לך ואנחמך, במדרש שם סיים לכשיגיע אותו היום שכתוב בו וגשגש ה' לגדו, בלתי שעה אחרת, וע"ש נכ"י ונפ"ע. (לט) בני המצויינים, דרש מלת ציון, וכן דרשו בגמרא אלוה"ה שער ציון שער המצויינים (נחלקה ברכות ח' ע"א). (מ) א"ר יהושע חילפי, נכ"י אקספארד ופארמא ונכ"י השני של הרשד"ל, א"ר חלפי, ובמדרש איכה שם א"ר חולפאי. (מא) מי שאמרתם לו בים כו', וכוונת המדרש שאין מלת מי לשלמה כדרכה תמיד אך היא תואר השם להקצ"ה הנקרא נפי ישראל מי כמוד הוא ירפא לך, ובמדרש שם מוצא המאמר הזה נכ"י ר' אבין, והג"י שם, מי שאמרתם לו שירה על הים זה אלי ואנוהו, הוא ירפא לך, ונוסחא מועטת היא כי מה ענין זה אלי, למלת מי? ופה העיר שם המ"כ בלתי יותר היה נראה להגיה מי כמוד בללים. חזו מי ירפא לך, וכן מנחתי בספר יש עכ"ל, ואולי כוונתו להפסיקתא. (מב) מי ירפא לך נביאיך חזו לך וגו', דורש מלת מי כמשתעל תמיד מי יוכל לרפא אותך, אחרי אשר הנביאים חזו לך שוא ותפל. (מג) ורבנן אמרי מי ירפא לך נביאיך, מלת נביאיך נמשך מפסוק שאחריו למעלה, ודורשים הנביאים הם ירפאו לך, ובמדרש שם חסר שורה שלמה, כי קצן המעתיק יון נביאיך הראשון עד נביאיך השני, ע"ש במ"כ. (מד) להבנת דרך, מוצא בגמרא ריש פ"י, והתחלת המאמר מוצא בגמרא פ"ט, למיט', בלתי שם, גם מוצא בליקוט חללים רמז תש"ן, ובגמרא גם לפנינו נפסקא אנכי. (מה) פתר קריא בלתי נדרס, כל המדרש הזה הוצא פה על שם הסיום להבנת דרך וגו' זה ישעיה וכו', עד נחמו נחמו עמי. (מו) א"ר לוי, כ"ה גם נכ"י, אצל בגמרא נלי שם האומר.

יעשה משפט (שם) אם משפט את מבקש, אין עולם, ואם עולם את מבקש, אין משפט, מה אתה (מו) מיצור חבלא בתרין ראשין, בעי עלמא ובעי דינא דקושטא, אין לית את מוותר (מח) ציבתר, לית עלמא יכיל קאים, א"ל הקב"ה אברהם, אהבת צדק, אהבת לצדק את בריותי, ותשנא רשע, ששנאת לחייבן, על כן משחך אלהים שמן ששון מחברך, מהו מחברך א"ל הקב"ה חייך, (מט) מנח ועד אצלך, לא דברתי עם אחד מהם, אלא עמך אני מדבר תחילה, הה"ד (נ) אחד הדברים האלה היה דבר ה' (נא) במחזה אל אברהם וגו', (בראשית ט"ז א') : (נב) ר' עזריה בש"ד יודן ב"ר סימון, פתר קריא בישעיה, אמר ישעיה מטיל הייתי בבית תלמודי, ואשמע את קול ה' אומר, את מי אשלח ומי ילך לנו (ישעיה ו' ח'), שלחתי את עמוס, והיו קורין אותו (נג) פסילוסא, א"ד פנחס למה נקרא שמו עמוס, (נד) שהיו פסילוס בלשוננו, אמרו הניח הקב"ה את כל עולמו והשרה שכנינו על הרין פסילוסא, על הרין קטיעא לישנא, שלחתי את מיכה, (נה) והיו מכין אותו על הלחי, בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל (מיכה ד' י"ד), מעתה את מי אשלח ומי ילך לנו, ואומר הנני שלחני, א"ל הקב"ה ישעיה בני (נו) סרבנין הן, טרחנין הן, מקבל את עליך ללקות (נו) ולהתבונות מהן, א"ל על מנת כן, גוי נתתי למכים ולחיי למורטים (ישעיה ג' ו'), ואני כראש שאלך בשליחותיך אצל בניך, א"ל הקב"ה ישעיה, אהבת צדק ותשנא רשע (תהלים מ"ה ח'), אהבת צדק בריותי, ושנאת מרחיבן, ע"כ משחך אלהים שמן ששון מחברך, מהו מחברך, א"ל הקב"ה חייך, כל הנביאים מתנבאים נביא מפי נביא, (נח) נחה רוח אליהו על אלישע (מ"ב ב' ט"ו), נחה רוח משה על

הערות ותקונים.

(מו) מויר, בכל המקומות שרשמתי, הני' תופש חנלא. (מח) ציבתר, פי' מעט. (מט) מנח ועד אצלך, במדרשים שם, עשרה דורות מנח. (נ) אחר הדברים האלה, צ"ל גם צו"ר מציא במקום זה את הכתוב ויאמר ה' אל אברהם לך לך, ונכון הוא כי המקרא הזה הוא הדבור הראשון מאלה ה' לאברהם, ולפני המ"כ היו גם צו"ר שם הני' כמו שהוא לפנינו פה. (נא) נחתה אל אברהם, צ"ל אל אברהם נחתה. (נב) ר' עזריה, צו"ר שם ר' זעירא. (נג) פסילוסא, מוצא צילקוט ישעיה רמז ש"ז צ"ס הפסיקתא, ואלע פעמים צ"ש. (ח) צ"י לישעיה ו' ח' שלחתי כ"י פסילוס כ"י הדין קטיע לישנא כ"י כדאיתא בפסיקתא עכ"ל, (צ) ישעיה ו' ח' שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס כ"י בפסיקתא דנחמו נחמו עכ"ל, (ד) נעמוס ז' י"ד עמוס מנחם צלשונו כ"י כדאיתא בפסיקתא עכ"ל, ואף שהוא גם במדרש ו"ר, לא קרא שם המדרש עליו, מודעתו שם המדרש שהוא נוצע מן הפסיקתא, וכן נכסה צ"ס מדרש קה"ר למה נקרא שמו עמוס, אר"פ שהיה עמוס צלשונו, אמרו אנשי דורו הניח הקב"ה את כל בריותיו ולא השרה שכנינו, אלא על הדין קטיע לישנא פסילוסא ע"כ, ונערוך ערך עמוס הציא המאמר הזה צ"ס וי"ר ואין ספק שנשמעו בו המלות "נפסיקתא דנחמו" ונערוך שם כתב פי' קטיע לישנא, יס למחקר מלת "פי" כי הוא המאמר מהפסיקתא, ואולי הוצא אר"כ הפי' של הערוך אל הפסיקתא פנימה, ונמדרש שם הני' שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס, דא"ר פ למה נקרא כ"י, ונשמע שורה שלמה אחר מלת פסילוס "אמרין, הקב"ה לא הוה ליה לאשרויי שכניה אלא על הדין פסילוסא" כמו שהוא בערוך צ"ס המדרש, וזה מחיבור המעתיק שדלג מן פסילוס לפסילוס והשמיט בלשוננו, ונאצרנאנאל עמוס ג' (דף רמ"ד ע"ד) הציא ח"ל, וכן אמרו שהיו קורין אותו פסילוסא, ר"ל קטיע לישנא עכ"ל, והמלה הזאת יונית ψαλλός פי' נלעג לאן (שטאמולער). (נד) שהיה פסילוס צלשונו, צו"ר שם, וזה עמוס צלשונו, וכ"ס צילקוט שם צ"ס הפסיקתא, וצ"ש עמוס שם, וצ"כ פארמא נשמטה פה שורה שלמה. (נה) והיה מכין אותו על הלחי צ"ס יכו וגו', מוצא צ"ש מ"כ דף י"ד צ"ס הפסיקתא, ועיין בפסיקתא רנתי פסקא ל"ג אנכי אנכי גירסא אחרת שלחתי את מ"כ [ל"ג מ"כא] והכסה, שגאמר ויגש דקיהו צ"ס כנענה ויכה את מ"כא על הלחי (מ"א כ"ז כ"ד). (נו) סרבנין, תר' מאן, סרב, ונחה סרבן. (נז) ולהתבונות מהן, צו"ר שם, א"ל את הולך בשליחתי, ואם לאו אין אתה הולך בשליחתי. (נח) נחה רוח אליהו על אלישע

על שבעים וקנים, ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים (במדרב י"א כ"ה), אבל את מתנבא מפי הנבורה, רוח ה' אלהים עלי יען משח ה' אותי לבשר ענוים (ישעיה ס"א א'), ולא עוד אלא שכל הנביאים מתנבאים נבואות פשוטות, אבל את מתנבא נבואות כפולות, עורי עורי (ישעיה נ"א ט'). התעוררי התעוררי, (שם שם י"ז), שוש אשיש (שם שם י"ז), אנכי אנכי (שם נ"א י"ב), נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם (שם מ' א'):

(נט) מי יתנך כאח לי (שה"ש ח' א'), באיזה אח, לא בקין להבל, (ס) קין הרג את הבל, (סא) ולא כישמעאל ליצחק, ישמעאל שונא את יצחק, ולא כעשו ליעקב, (סב) עשו שונא ליעקב, ולא כאחי יוסף ליוסף, אחי יוסף (סג) שונאים את יוסף, אלא (סד) כיוסף לאחיו, אחד כל הדעות שעשו לו, מה כתיב, ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על לבם (בראשית נ"א, טה) א"ר שמלאי אמר להון (סו) אתון רישיא ואנא גופא, אין אול רישיא מה גופא טב, ד"א אמר להם נמשלתם בעפר הארץ וכחול הים וכוכבי השמים, הרי אני הולך ועושה טלחמה עמהם אם יכולתי להם (סז) הרי אני יכול להם, ד"א אמר להם מה יעשה (סח) אנטידיקוס של הקב"ה מברך ואנא מסיף, ד"א אל אתם הם מנהג סידרו של עולם, י"ב שעות ביום, וי"ב בלילה, י"ב חדשים, וי"ב מזות, י"ב שבטים, יכול אני לבטל מנהג סידרו של עולם, ד"א א"ל (טט) עד שלא ירדתם לכאן, היו המצריים נוהגין בי עברות, משירדתם לכאן הודעתם (ע) גינוסיא שלי

הערות ותקונים.

אלישע, נכ"י אקספארד נחה רוח אליהו על אלישע, ויאצל מן הרוח אשר עליו חסר וכנ"ל, נחה רוח אליהו על אלישע [נחה רוח משה על שבעים זקנים] ויאצל מן הרוח. ונכ"י פארמא הלשון משוגש. (נט) מי יתנך כאח לי, מונא נמדרש חזית כי זה, ונשמות רבה ריש פ"ה. (ס) קין הרג כו', נמדרש חזית שם נוסף שנאמר ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו (בראשית ד' ה'). (סא) ולא כישמעאל כו' ולא כעשו כו', ולא כאחי יוסף כו', נמדרש חזית שם נאמר בשלש המקומות האלה, אלא נמקום ולא, וט"ס הוה. (סב) עשו שונא ליעקב, נמדרש חזית שם נוסף, שנאמר וישטום עשו את יעקב (בראשית כ"ז מ"א). (סג) שונאים את יוסף, נמדרש חזית הוסיף גם פה ראיות הכתוב, כדרכו בכל מאמר הזה, אך טעות נפל שם נ"ט שנאמר ויקנאו זו אחיו, ונ"ל שאל' וינחמו אותו (בראשית ל"ד ד') או ויסיפו עוד שונא אותו (שם שם ה'). (סד) כיוסף לאחיו, נמדרש שם כיוסף לבנימין. (סה) א"ר שמלאי, מונא נמדרש ד"ר סוף כ"ק נחמה שנים, וזילקוט תורה סוף ויחי רמז קס"ג ד"ה וידבר כו', והוה מהפסיקתא וחסר שם הניון. (סו) אחיו רישא, נמדרש שם להיפך אתם הנוק ואני הראש, תנחמה לראש יוסף, אין נסיב גופא מה רישא טז ע"כ, פי' מה מועיל הראש, וכן פה מה גופא טז, פי' מה מועיל נגוף. (סז) הרי אני יכול להם, נכ"י אקספארד סיים ואם לא יכולתי להם, איני יכול להם, (סח) אנטידיקוס, נמדרש שם אנטידיקוס, ונכ"י אקספארד ונכ"י השני של הרש"ל אנטידיקוס, והוה נשמות ונ"ל כמו שלפניו אנטידיקוס, וכן הוה לנכון נכ"י פארמא וזילקוט שם, ופי' מתנגד כמו שיערותי לעיל פסקא איכה הערה ע"ט, ונמדרש ד"ר פי"ד ג"כ צגגה אנטידיקון. ופה לפניו הלשון משוגש, ונשמת מאמר שלם, וכן נ"ל אמר להם יוסף לאחיו מה אני נעשה אנטידיקוס של אחא, אחא מוליד ואני קוצר, ועוד אמר מה אני נעשה אנטידיקוס של הקצבים, הקצ"ה מנרד ואנא מסיף, כמו שהוא נכ"י אקספארד ופארמא, ונכ"י השני של הרש"ל וזילקוט שם, ונמדרש ד"ר שם, ונערך ערך אנטידיקוס צס הפסיקתא, וזילקוט אחא יוסף, נ"ל מסיף, ר"ל מכלה, ונצ"ר ואנא מנעט וגם זה נכון, כי המיעוט הוה לעומת הנרבה שהיא מוספת, ונכ"י אקספארד נשמות, אחא מוליד נ"ל מוליד, וכן נשמות ואנא מסיים, נ"ל מסיף. (טט) עד שלא ירדתם, כ"ה זילקוט ונמדרש הלשון משונה קצת. (ע) גינוסיא, נמדרש שם הודעתה [נ"ל הודעתם] הונוסאים שלי, ונערך ערך גנס כחז ח"ל, בפסיקתא דרמיו א"ל יוסף לאחיו עד שלא ירדתם כו', הודעתם גינוסיא שלי עכ"ל, אף שהוא ג"כ נמדרש לא קרא רק שם הפסיקתא עליו, והוראת המלה הוה

שלי. ד"א א"ל (עא) אם הורג אני אתכם עכשו יהא המצריים אומרים, כת של בחורים ראה ואמר אלו אחיי הם, תדע לך שהוא כן, שלאחר זמן מצא עליהם עילה וחרגן, ד"א א"ל אם אני הורג אתכם עכשו יהיו המצריים אומרים, עם אחיו לא משמר אמנה, עמנו על אחת כמה וכמה, לפיכך וינחם אותם וידבר על לבם, ודרי דברים קל וחומר, ומה יוסף שהיה מדבר על לבם (עב) של אחיו, לנחם את ירושלים על אחת כמה וכמה, נחמו נחמו עמי:

(עג) כל מאהביך שכחוך אותך לא ידרשו כי (עד) מכת אויב הכיחך (ירמיה י"ד), באויב כתיב, אש אלהים נפלה מן השמים (אויב א' י"ו), ובירושלים כתיב, ממרום שלח אש בעצמותי (איכה א' י"ג), באויב כתיב, (עה) כשדים שמו שלשה ראשים (אויב א' י"ו), ובירושלים כתיב, ישבו לארץ ירמו (איכה ב' י'), באויב כתיב, שק תפרתי עלי גלדי ועוללתי בעפר קרני (אויב י"ו מ"ו), (עו) ובירושלים כתיב, העלו עפר עד ראשם (איכה שם), באויב כתיב, חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי (אויב י"ט כ"א), ובירושלים כתיב, אשר לא אתן לכם חנינה (ירמיה מ"ז י"ז) א"ר יהושע (עז) בר נחמיה מה אויב שלקה בכפלים, ניתן לו שכר בכפלים, (עח) אף ירושלים מתנחמת בכפלים, נחמו נחמו עמי:

אך לא בעי ישלח יד אם בפידו להן שוע (אויב ל' כ"ד), (עט) א"ר אבהו, אין הקב"ה מכה אומה ומושיבה (פ) צרו, אלא מבאי. פיר לזו, ומשעשעה בזו, מבאי פיר לאשור, ושיעשעה במצרים, (פא) התיטבי מנוא אמן (נחום ג' ח'), הביא פיר למצרים ושיעשעה לאשור, הנה אשור ארו בלבנן (יחזקאל ל"א ג'). א"ר יוסי מפני מה גלו עשרת השבטים תחילה, ואח"כ גלו שבט יהודה ובנימין, כדי שיהיו מתנחמין אלו באלו, לפיכך נחמו נחמו עמי: (פב) וא"ר הנחמוני הבל ותשובותיכם נשאר מעל (אויב כ"א ל"ד), א"ר אבא בר

הערות ותקונים.

הוא יתום ותולדות בית אב, כמ"ס למעלה פסקא שמעו הערה כ"ג. (עא) אם הורג אני אתכם, עין צמדרש ז"ר פ"ק, הוספת דברים ושנויים. (עב) של אחיו, אחר זה חסר "דברים טובים דברים יחומים נחמן, כשיצאו הקצ"ה לנחם את ירושלים כי. (עג) כל מאהבך, כל המאמר הזה מוצא צילקוט ירמיה רמז ש"ז צלמנע, ד"ה כל מאהבך, והציון פסיקתא חסר, ואולי השמיטו המעתיקים בסמכס על הציון אשר נחמאר אלפיו, אשר הוא מפסקא דריש, זה הוא מפסקא דנחמו. (עד) מכת אויב הכיחך, אחר זה חסר מכת אויב הכיחך, כמו שהוא לנכון כ"י אקספארד, וצילקוט ישעיה סוף רמז ש"ו, ודריש אויב כמו אויב, עין צ"ט ט"ז ע"א, והולך ומונה ההשמות שצין אויב לירושלים. (עה) כשדים שמו וגו' וצירושלים כתיב ישנו לארץ ידמו כלפי לייא? חולם האמת שגשמת פה מאמר שלם, וכנ"ל צליון כתיב כשדים וגו' [וצירושלים כתיב, והעיר נחמה ציד הכשדים (ירמיה ל"ז כ"ה), צליון כתיב ויקח לו חרש (אויב ז' ה'), וצירושלים כתיב איכה נחמאר לנצלי חרש (איכה ד' ז'), צליון כתיב ישנו לחו לארץ (אויב ז' י"ג)], וצירושלים כתיב ישנו כמו שהוא לנכון כ"י אקספארד וכ"י פארמא, וצילקוט שם, והשעתיק עשה דולג רב מירושלים העליון, לירושלים התחתון. (עו) צירושלים כתיב העלה עפר, גם פה חסר, וצ"ל צליון כתיב שק תפרתי, [וצירושלים כתיב חננו חננו עמי. (עז) צליון כתיב] ועוללתי בעפר קרני כו', כמו שהוא לנכון כ"י אקספארד ופארמא וצילקוט. (עז) צליון כתיב נחמיה, צילקוט צל חנינה. (עח) אף ירושלים, חסר וכנ"ל אף ירושלים לקחה בכפלים, כי לקחה מיד ה' כפלים (ישעיה מ' ז'), מתנחמת בכפלים נחמו נחמו עמי. (עט) א"ר אבהו, מוצא צילקוט אויב רמז תתק"ה צס הפסיקתא. (פ) צרו, כ"י אקספארד ופארמא וצילקוט, הנוסחא נדו. (פא) התיטבי מנוא אמן, ר"ל הוא היה אלכסנדריו של מצרים, כמ"ס בפסיקתא רבתי פסקא אנכי אנכי פל"ג, וכשנפל אשור הוא מתנחם במצרים שכן כתיב התיטבי מנוא אמן, מניח זו אלכסנדרוס עכ"ל. וכן נא אמן חרנוס אלכסנדריוס רנחא, ועין ערך מלין לז ק"צ סימן י"א. (פב) וא"ר הנחמוני, צילקוט ישעיה רמז ש"ו אחרי שהציג שם דברי הפסיקתא, נחמאר גדול החסר פה, וכה תארו: ד"א נחמו נחמו

בר כהנא, (פג) דבריכם צריכין מירוק, (פר) ורבנן אמרו דבריכם סותרין זה את זה

הערות ותקונים.

נחמו, נחמו עמי, אמר הקצ"ה למי נריך לנחם למי שמתה אשתו לא לנעלה כך נמשלה ציון נמחשכים הוסיפי כמותי עולם, לא אחי צריכים לנחם נחמוני נחמוני עמי, כיוצא בו מלה"ד למי שגזעו שני צדיו נחמוני למי מנחמים לא לאציהם, כך צני יאחזי ואינס, כיוצא בו משל למה"ד למי שגזרף צדיו למי מנחמים, לנחם או לנעלה הנחם, כך הקצ"ה שרפו את ביתו, שנאמר ויגזרף את בית ה', כיוצא בו משל למה"ד למי שגזרף כרמו, לא לנעלה הכרם מנחמים, כך כי כרם ה' נצלות בית ישראל, ועוד משל למה"ד לרועה שיש לו צאן וכנסם אחי וטרפם, למי מנחמים לא לנעלה הצאן, כך צאן אונדות היו עמי, אעפ"כ לכו ופייסו את כנס", מיד מתכנסין כל הנציאים והולכים אללה דנריכס צריכין מירוק כו', איד תנחמוני הכל ותשונתכם נשאר מעל, א"ר אבא בר כהנא דנריכס צריכין מירוק כו', כמו שהוא מתחיל לפנינו, ועיין להלן לפנינו בפסיקתא נמשל קצת מזה, והמאמר הזה מוצא גם בצנזרנאל לישעיה מ' (דף ס' ע"ג) צסס הפסיקתא, והנה הזכרתי פה בהערותי פעמים רבות, כ"י השני של הרשד"ל והכ"י הזה הוא רק אחת פסקות אשר שלח אלי בחסדו, הרב החכם הגדול מהרשד"ל ז"ל, וכתב במכתבו אלי צנז"ל: ועתה ידידי ידוע יהיה לך כי צרכני ה' אציתי כ"י קטן, ומצאתי צדוכו קצת דפים מן הפסיקתא, והנני ממחר להנציאם לפניך למען תלקט קצת חלופי נוסחאות עכ"ל, וכאשר שמתי עיני עליו מצאתי כל הפסקא דנחמו וכולה דומה לפסקא שלפנינו, ומלמד איזה שנים קטנים אשר העירות עליהם במקומם בהערותי, אך ראה זה מצאתי כי לפני ד"ה ואיד תנחמוני, יש גם מאמר ר' צרכיה צסס לוי משל למלך שהיה לו כרם אשר לפניו פה מקומו הוא אחרי נחמת השננים את ירושלים, ואחר א"ר תנינא צריה דרב אבא נשמונה מקומות כתב יאמר אליהם כנגד שמונה נציאים כו', מוצא גם מאמר גדול, אשר איננו צכ"י שלפנינו, ומן המאמר דברו על לב ירושלים עד סוף הפסקא חסר גם, והמאמר שנוסף גם זה תוארו: אמרו לו ישראל להקצ"ה רבש"ע ראה ליוסף אחר כל הרעות שעשו לו אחי הוא עומד ומתנחם ומדבר על לבם, אף אנו יודעים שהחזרנו בית מירדשו, צענוותינו הרגנו את נציאינו, ועברנו כל מנוות ה' אלל מי יתקן כאל לוי אף יוסף [צ"ל אסף] צא וכך אמר רועה ישראל האזינה נוהג כאלל יוסף (תהלים פ' א' וצ"), אמר להם הקצ"ה כיוסף אחס מנצקשים אחי, כיוסף אחי עושה לכם, מה עשה יוסף לאחיו, נחם אותם ודבר על לבם אף אחס נחמו נחמו עמי ע"כ. ואח"כ מתחיל המאמר ד"ל נחמו נחמו עמי זשיה איד תנחמוני הכל ותשונתכם נשאר מעל, א"ר אבא בר כהנא דנריכס צריכין מירוק כמו שהוא לפנינו. אחרי רואי זאת חכרתי מה שהעיר המפרש דפוס צרעסלויא לפסיקתא רבתי, פסקא צכה תצבה פכ"ט סימן ו', על המאמר וינחם אותם וידבר על לבם, שראש הפרשה מתחלת צכה תצבה, וגם המאמר מתחיל ד"ל איכה, ונשלם המאמר צדצרי הקינות, ומן תיבת וינחם עד סוף הפרשה הכל צדצרי נחמה, ודרש על נחמו נחמו ואיד תנחמוני, ובסוף פרשה זאת מסיים נחמו נחמו, הסלת פרשת נחמו, לכן כפל כאלל טעות גדולה, ושינוי נורא, שכל הפרשה מן תיבת וינחם אותם עד סוף הפרשה, צריך לסרס ולהפוך הגירסא ולהעמידה בסוף פרשה נחמו נחמו (פסקא ל'), אחר המאמר מנכי מה לא עשית לי כיוסף כו', יוסף גמלו אותו אחי רעה כו', והוא צעמנו נחם אותם שנאמר וינחם אותם וידבר על לבם, ואחר זה צריך להתחיל המאמר שדרפם צפסקא צכה תצבה, וינחם אותם וידבר על לבם אמרו לו ישראל כו', והוא צלמח כן צכ"י השני של הרשד"ל צפסקא דנחמו, המאמרים הנפרדים צמודים יחד צפסקא דנחמו, גם המאמר צפסיקתא רבתי מן אצוקה צן צנ"ה, והספור מן מרים צת נקדימון, וסוף הפסקא צא ישעיה וריפא, כל אלה הוא גם צכ"י הזה, ועוד זאת יש להעיר שהמפרש דפוס צרעסלויא פכ"ט סימן ו' מתחיל צפסיקתא רבתי צלמח לעשרה מאמר חדש, ונדחק מאד לפרשה צהשערה רחוקה אמנם לדעתי מוסב לנעלה לסיום מאמר שלפניו, כשהיה עומד ומקטרג, רק פה היה כתוב ל' צרית, והכוונה כשהיה עומד ומקטרג לישראל, אולם המעמיק תצב שהוא סימן המספר והציג צמקומה לעשרה, והסן. (פג) דנריכס צריכין מירוק, כיה צכ"י אקספארד ופארמא, אולם צפסיקתא רבתי פסקא צכה תצבה פכ"ט וצכ"י השני של הרשד"ל הנוסחה ר' אבא בר כהנא אמר, נשחיר צסס כצנים, כמד"ל ומעלה מעל צה'. (פר) ורבנן אמרו

זה, אמר הקב"ה לנביאים, לכו ונחמו את ירושלים, הלא הושע לנחמה אמר לה הקב"ה שלחני אצלך לנחמך, אמרה לו מה בידך, א"ל אהיה כמל לישראל (הושע י"ד ו') אמרה לו אתמול אמרת לי, (פה) הוכה אפרים שרשם יבש פרי כל יעשון גם כי ילדון והמתי מחמדי בטנם (שם ט' י"ו), ועכשיו אתה אומר לי כן, לאיזה נאמין לראשונה, או לשנייה:

הלך יואל לנחמה אמר לה הקב"ה שלחני אצלך לנחמך, א"ל מה בידך, א"ל יהיה ביום ההוא יספו הדירים עמים וגו' (יואל ד' י"ז), א"ל אתמול אמרת לי, הקיצו שכורים ובכו והלילו כל שותי יין על עמים כי נכרת מפיהם (שם א' ה'), ועכשו אתה אומר לי כן, לאיזה נאמין לראשונה או לשנייה:

(פו) הלך עמוס לנחמה אמר לה הקב"ה שלחני אצלך לנחמך, א"ל מה בידך, א"ל ביום ההוא אקים את סוכת דויד הנופלת (עמוס ט' י"א), א"ל אתמול אמרת לי, נפלה (פו) ולא תוסיף קום בתולת ישראל (שם ה' ב'), ועכשו אתה אומר לי כן, לאיזה נאמין לראשונה או לשנייה:

(פח) הלך מיכה לנחמה אמר לה הקב"ה שלחני אצלך לנחמך, א"ל מה בידך, א"ל מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית נחלתו (מיכה ו' י"ח), א"ל אתמול אמרת לי, בפשע יעקב כל זאת ובחמאת בית ישראל (שם א' ה'), ועכשו אתה אומר לי כן, לאיזה נאמין לראשונה או לשנייה:

(פט) הלך נחום לנחמה אמר לה הקב"ה שלחני לנחמך (א"ל מה בידך, א"ל כי לא יוסיף עוד לעבור בך בליעל (נחום ב' א'), א"ל אתמול אמרת לי, ממך יצא חושב ער ה' רעה יועץ בליעל (שם א' י"א) ועכשו אתה אומר לי כן, לאיזה נאמין לראשונה או לשנייה:

(צ) הלך חבקוק לנחמה אמר לה הקב"ה שלחני לנחמך, א"ל מה בידך, א"ל יצאת לישע עמך לישע את משיחך (חבקוק ג' י"ג), א"ל אתמול אמרת לי, עד אנה ה' שועתי ולא תשמע אועק אליך חסם ולא תושיע (שם א' ב'), ועכשו אתה אומר לי כן, לאיזה נאמין לראשונה או לשנייה:

הלך צפניה לנחמה אמר לה הקב"ה שלחני לנחמך, א"ל מה בידך, א"ל והיו בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות (צפניה א' י"ב), א"ל (צא) אתמול אמרת לי, יום חשך ואפלה וגו' (שם שם ט"ו), ועכשו אתה אומר לי כן, לאיזה נאמין לראשונה או לשנייה:

הלך

הערות ותקונים.

אמרי, בפסיקתא רבתי סס, וזכ"י השני של הרשד"ל, הני' ורבותינו שזדרוס חומרים, תומצתהון ממורקן, לית קדמייתא דמיין לאחרייתא, ולא אחרייתא דמיין לקדמייתא כו', פ"י תשנכתס גריכין מירוק חכך, כי דצריכס סותרים זה את זה, ודצריכס הראשונים אינם מסכימים עם דצריכס האחרונים, וצמאמר רבותינו שזדרוס כלולים יחד, דצרי'ר' אגל צר כהנא, ודצרי רצקן שפסיקתא לפנינו. (פה) הוכה אפרים, כ"ה גם זכ"י אקספארד, אגל צכ"י פארמא הוצא צמקוס זה מקרא אחר, לכן יהיה כעין צקר וכתל משכים הולך (הושע י"ג י"ג), ופסיקתא רבתי מוצא מקרא אחר, ואהיה להם כמו שחל כומר [על דרך אשור] אפגנס כדון שכול (שם שם ז' ו'). ונוסחת הפסיקתא שלפנינו או נוסחת כ"י פארמא יותר נכונה. (פו) הלך עמוס, מוצא בצברנאל עמוס ה' (דף רמ"ט ע"א) צסס הפסיקתא. (פו) ולא תוסיף, ז"ל לא תוסיף. (פח) הלך מיכה, זכ"י השני של הרשד"ל, ופסיקתא רבתי פסקא צכה תצכה, חסר זה. (פט) הלך נחום, לא הזכיר את שני הנביאים עובדי ויונה, יען אין צריכס נחמה על ישראל, גם לא נצאה רעה אשר יוכל לומר עליהם אתמול אמרת, כי שניהם נצאו רק על עמים אחרים, ופסיקתא רבתי שם נוסף פה, לפני הלך נחום לנחמה, עובדיה תמצא לאדום ויונה לנינוה" הוא הדבר אשר דצרי', ואינו מן הספר כי אם הוספת אחר המעתיקים, לתת טעם מדוע כ"י הוצא את שני הנביאים האלה. (צ) הלך חבקוק, זה חסר צכ"י השני של הרשד"ל, גם בפסיקתא רבתי סס. (צא) אתמול אמרת לי יום חשך ואפלה כו', כ"ה גם זכ"י אקספארד ופארמא וצילקוט ישעיה רמז ש"ז, וצכולס נטעות, כי מקרא צע

קבח

נחמו

הלך תגי לנחמה אמר לה הקב"ה שלחני לנחמך, א"ל מה בירך, א"ל (צב) עוד הורע במגורה והנפן והתאנה והרמון הן היום הזה אברך (תגי ב' י"ט), א"ל אתמול אמרת לי, זרעתם הרבה והבא מעט (שם א' ו'), ועכשו אתה אומר לי כן, לאיוו נאמין לראשונה או לשנייה:

הלך זכריה לנחמה אמר לה הקב"ה שלחני אצלך לנחמך, א"ל מה בירך, א"ל וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים אשר אני קצפתי (מעט) והמה עזרו לרעה (זכריה א' ט"ו), א"ל אתמול אקרת לי, קצף ה' על אבותיכם קצף (שם א' ב'), ועכשו אתה אומר לי כן, לאיוו נאמין לראשונה או לשנייה:

(צג) הלך מלאכי לנחמה אמר לה הקב"ה שלחני אצלך לנחמך, א"ל מה בירך, אמר ליה ואשרו אתכם כל הגוים (צד) כי תהיו בארץ חפץ בכס אמר ה' צבאות (מלאכי ג' י"ב), ועכשו את אומר לי כן, לאיוו נאמין לראשונה (צה) או לשנייה:

הלכו להן כל הנביאים אצל הקב"ה, ואמרו לו רבינו של עולם, לא קבלה עליה ירושלים להתנחם, א"ל הקב"ה אני ואתם נלך וננחמה, הוי נחמו נחמו עמי, (צו) נחמה עמי, נחמה עליונים, נחמה תחתונים, נחמה חיים, נחמה מתים, נחמה בעולם הזה, נחמה בעולם הבא, נחמה על עשרת השבטים, נחמה על שבט יהודה ובנימין, הוי נחמו נחמו עמי:

(צז) ר' ראובן אמר תרתי, ר' אבין אמר הרא, ר' ראובן אמר תרתי, למלך שהיו לו פלשין, ונכנסו שונאין לתוכו ושרפוהו, מי צריך להתנחם, פלשין או בעל פלשין, לא בעל הפלשין, כך הקב"ה אמר בית המקדש ביתי הוא, דכתיב יען ביתי אשר הוא חרב (תגי א' ט'), מי צריך להתנחם, לא אני, הוי נחמו נחמו עמי, ר' אבין אמר, למלך שהיה לו כרם, ונכנסו שונאים לתוכו, וקיצצוהו ופיסקוהו, מי

הערות ותקונים.

צעת ההיה לחפש וגו', מוקדם הוא להמקרה יום חשך ואפלה, ואין יאמר על המאמר לחמול אמרת לי? לכן נכונה יותר גירסת הפסיקתא רנתי פסקא צכה תנכה, מה כיוון אמר רבי נתן כל הענין עד צעת ההיה אצלי אתכם (צפיה ג' י"ד) איל לחמול אמרת לי, אסוף אסוף [ל"ל אסף] כל מעל פני האדמה (שם א' ז'). (צב) עוד הורע עד שוף הכחוד, כ"ה גם צילקוט ישעיה רמז ש"ז וצפיהם המקרא משוגש, וז"ל העוד הורע צמורה ועד הגפן התאנה והרמון וען הזית לא נשח מן היום הזה אברך. (צג) הלך מלאכי, זה חסר בפסיקתא רנתי שם. (צד) כי תהיו צלך חפץ צכס, המקרא מוצא משוגש, וכ"ל כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר ה' צבאות (מלאכי ג' י"ב), וכן חסר איל לחמול אמרת לי אין לי חפץ צכס אמר ה' צבאות (שם א' י'), ולאמר לנכון צכ"י אקס' ופארמא וצילקוט ישעיה שם. (צה) או לשנייה, אחר פסוק המאמר הזה, יס צילקוט ישעיה שם רמז ש"ז ממלך גדול איל הקציה לצברהם לך נחם כו', והוא מפסיקתא רנתי פ"ל וחסר שם הניין "פסיקתא רנתי" ומה שחסר שם בפסיקתא רנתי יס להשלימו מתוך צילקוט, והאזכרה נשעיה מ' (דף ס' ע"ג וע"ד) מציא את המאמר כמו שמוצא צילקוט ועד יחד דברי הפסיקתא ודברי הפסיקתא רנתי, צלך גוף הפסיקתא לא ראה, ונעלם ממנו שזין אתה נוגעת בתצורה, וזהו שאלותיו שם יפלו מאלהין ואין מקום להם, שאלתו השלישית, למה לא זכר עונדי ויונה, מתורגמת בפסיקתא רנתי, כמו שהנחתי לעיל הערה פ"ט, ואשר שאל בשאלה הרביעית למה לא זכר האבות בראשונה, יתורן שהיה הפסוק צילקוט מפסיקתא רנתי, ואינה בפסיקתא, וכן שאלותיו האחרות חסרנה בשמות עין על התעוררה הזאת, ואין האמת ערבה צעד רעותה הצעירה ממנה, וזה נ"כ לעד נאמן כי האזכרה לא ראה את הפסיקתא, כי אם העתיק דברים מתוך צילקוט. (צז) נחמה עמי, מוצא צילקוט ישעיה רמז ש"ט ד"ה נחמו נחמו, והניין פסיקתא חסר שם, ודרש עמי כמו עמי ר"ל עמדי. (צז) ר' ראובן אמר תרתי, צכ"י פארמא הנוסחא ר' אבין אמר ולהלן צדרה ר' אבין הגי' שם ר' אבין אמר אחריו, וגו' זו נכונה דאל"כ שאל השואל איך הדרג השני של ר' ראובן, או יס לומר שחסר בפסיקתא לפסוקו, עוד מאל

מי צריך להנחם בתנחומין, כרם או בעל הכרם, כך אמר הקב"ה, (צח) ישראל כרמי, כי כרם ה' צבאות בית ישראל (ישעיה ה' ז'), מי צריך להנחם לא אני, הוי נחמו נחמו עמי, נחמוני נחמוני עמי, ר' ברכיה אמר תרתי, חדא בשם גרמיה, וחדא בשם לוי, ר' ברכיה אמר למלך שהיה לו צאן, ונכנסו ואבין לתוכו ובקעוה, מי צריך להנחם, צאן או בעל הצאן, כך הקב"ה ישראל צאני, (צט) ואתנה צאני צאן מרעיתי ארם אתם (יחזקאל ל"ד ל"א), מי צריך להנחם לא אני, הוי חמו נחמו עמי נחמוני נחמוני עמי, (ק) ר' ברכיה בש"ד לוי, למלך שהיה לו כרם ומסרו לארים, כך הוה עביר חמר טב, אמר מה טב חמר דכרמי, וכך הוה עביר חמר ביש, הוה אמר (קא) מה ביש חמר דארים, בין טב ובין ביש דירך הוה, כך בתחלה אמר הקב"ה למשה, ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים (שמות ג' י') וכיון שעשו אותו מעשה, מה כתיב תמן, לך רד כי שחת עמך, (שמות ל"ב ז') אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם, כך אינון חטאין דירי אינון, וכך אינון זכאין דירך אינון, בין חטאין בין זכאין דירך אינון, רכתיב והם עמך ונתלתך (דברים ט' כ"ט), למה ה' יחרה אפך בעמך (שמות ל"ב ט"ו), למה מוביד לעמך, א"ר סימאי לא זו מחבבן, עד שקראן עמי, וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו (שם שם י"ד):

(קג) יאמר אלהיכם (ישעיה מ' א'), ר' חנינא בר פפא ור' סומאי, ר' חנינא בר פפא אמר, אמרו ישראל לישעיה רבינו ישעיה, האמר שלא באת לנחם אלא לאותו הדור שחרב בית המקדש בימינו, אל כל הדורות באתי לנחם, אמר אלהיכם אין כתיב כאן, אלא יאמר אלהיכם, (קד) א"ר חנינא (קה) בריה דר"ד אבא, (קו) בשמונה מקומות כתיב, יאמר אלהיכם, כנגד שמונה נביאים שנתבאו אחר תורבן בית המקדש, (קו) ואלו הן יואל, עמוס, צפניה, תני, זכריה, מלאכי, יחזקאל, וירמיה:

(קח) דברו על לב ירושלים וקראו אליה וגו' (שם שם ב'), חטאו בראש, ולקו בראש, ומתנחמין בראש, חטאו בראש, נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדרב י"ד ד'), ולקו בראש, כל ראש לחלי (ישעיה א' ה'), ומתנחמין בראש, ויעבר

הערות ותקונים.

נשל אחד מר' רלונן, ומוצא זילקוט ישעיה רמז ט"ז ד"ה ד"א. (צח) ישראל כרמי, זכ"י אקספארד ישראל דמיהן צטעות, וז"ל ישראל כרמי הן. (צט) ואתנה צאני, נמקרא ואתן צאני. (ק) ר' זכריה בש"ד לוי, מוצא זילקוט כי חטא רמז ט"א צ"ש צ"ש הפסיקתא, וזילקוט ישעיה רמז ט"ח. (קא) מה צ"ש חמר דארים, פה נשמעו הדברים האלה: א"ל הארים אדוני המלך כך הוה עביר חמר טב, את חמר מה טב חמר דכרמי, וכד עבד חמר צ"ש, את חמר מה צ"ש חמר דארים כמו שהוה צ"ש פארמא וזילקוט שם, וזה מחפזון המעתיק, שקפן מן דארים עד דארים, והשמיע צלמנע, ונס זכ"י אקספארד חסר זה. (קב) למה מוביד לעמך, זילקוט צ"ש המקומות, חסרים ג' מלות האלה, וזכ"י פארמא על מה אתה מוצא עמך. (קג) ויאמר אלהיכם, מוצא זילקוט ישעיה רמז ט"ח, והרצ האנצנאל הציא זה גישיה מ' (דף ס' ע"ג) צ"ש מדרש איכה רנתי. (קד) א"ר חנינא, פה וזילקוט ישעיה חסר לפני זה, דרש ר' סימאי אשר הכיר גדאש המאמר, וישו זכ"י אקספארד ופארמא, וכה תארו: ור' סימון אמר אמרו ישראל לישעיה רנתי ישעיה, שחל כל הדברים האלו שאתה אומר, מלנך אתה אומר (זכ"י אקספארד מלנך אתה גוראם, ז"ל גוראם, מלנך כי מלנך אתה גוראם (נחמיה ו' ח')) אמר להם, אמר אלהיכם אין כתיב כאן אלא יאמר אלהיכם ע"כ, והשמיע המעתיק הוי, שדלג מאלהיכם לאלהיכם. (קה) נריה דר' אגא, וכ"ה זכ"י אקספארד, אגל זכ"י פארמא נריה דרז אדא. (קו) בשמונה מקומות כתיב יאמר אלהיכם, ז"ל כתיב יאמר, ואלו הן יאמר ה' (ישעיה א' י"ח, י"ח, י"ח, י"ח, י"ח, י"ח, י"ח, י"ח), יאמר אלהיכם (שם מ' א'), יאמר קדוש (שם מ' כ"ה), יאמר מלך (שם מ"א כ"א). (קז) ואלו הן כו', כ"ה זכ"י אקספארד וזילקוט שם, אגל זכ"י פארמא, עמוס צפניה חזקיה תני זכריה ומלאכי יחזקאל ומיכה. (קח) דברו על לב, זכ"י השני של הרש"ל, ספה חמה פה הפסקא ואין עוד, והמאמר הזה

חסלה פסקא נחמו.

הזה הונח ב'ירקוט יעזיה רמז ש"ח, ובמדרש איכה פ' תנח כל רעתם, ועיין בפסיקתא רבתי סוף פסקא אנכי אנכי (פליג) ותמצא הוספות רבות, והביא שם גם כתובים אחרים: (קט) ואניו הכדור, צ"ל ואניוהם הכנידו. (ק) ואניוהם תחרשה, צ"ל ואניוהם גלי וייר ובמדרש איכה רבתי שם מוצא במקום זה, המקרא אשר כל שומעו תצלנה שמי אנוני: (קיא) אף אני אעשה, כיה צ"ל אקספארד, גם ב'ירקוט שם, אבל צ"ל פירוש ובמדרש איכה, מוצא פה המקרא אף אני אלק עמם צמיר (ויקרא כ"ו יח"א). (קיב) חטאו בלשון, עד חטאו בלב, חסר צ"ל אקספארד שהצמיר המעתיק.

פ ס ק א י"ז.

ותאמר ציון.

(א) ותאמר ציון עובני ה', ישעיה מ"ט י"ד) אזכרה גניתי בלילה עם לבבי
אשיחה ויחפש רוחי, תהלים ע"ז ז'), (ב) ר' איבו ור' יודא בר
סימון, ר' איבו אמר, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבון העולמים נזכרת
אני (ג) שכר שהושכרתי בין המלכיות, (ד) כמד"א אשר מנן צריך בידך,
(בראשית י"ד כ'), ר' יודה בר סימון אמר, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה
נזכרת אני שירים ששרתי לפניך בלילות, כמד"א ונגינותי נגנן כל ימי חיינו על
בית ה', ישעיה ל"ח ב').

(ה) בלילות, (ו) זה לילה, ולילו של פרעה לילה, אותו שכתב בו, ויהי בחצי
הלילה (שמות י"ב כ"ט), בלילה, זה לילה ולילו של נדעון לילה,
אותו שכתב בו ויהי בלילה ההוא ויאמר אליו ה' קום רד במחנה (שופטים ז' ט'),
בלילה, זה לילה, ולילה של מנחריב לילה, אותו שכתוב בו ויהי בלילה ההוא
ויצא מלאך ה' (מ"ב י"ט ל"ה, ז) בלילה, זה לילה ולילו של אחשורוש, בלילה,
זה לילה ולילו של המן שכתוב בו בלילה ההוא נרדה שנת המלך (אסתר ו' א').
עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי (תהלים שם), משתעי אנא עם לבבי, והוא
מפשפש עובדיו, ואומרת העולם יונח ה', (תהלים ע"ז ח'), חס ושלו
(ח) לא שבך ולא שביק, כי לא יונח לעולם ה' (איכה ג' י"א), ולא יוסיף לרצות
עוד, (תהלים שם), לשעבר היית מרצה אחרים בשבילי, משה כועס, ואחא מרצה
אותי בשבילי, ושב אל המחנה (שמות ל"ג י"א), אליהו כועס (ט) ואחא מרצה
אותו

הערות ותקונים.

(א) ותאמר ציון, היא הפטרת פי עקב, שניה לשבע דקמחמא. (ב) ר' אינו כו'
עד מה יתאונן אדם חי, מוצא נמדרש איכה פ' צכה תצקה, ד"ה אזכרה גניתי, ונילקוט
תהלים רמז תתט"ז ד"ה צס הפסיקתא. (ג) שכן שהושכרתי בין המלכיות, וכה גם צכ"י
אקספארד והוא נטעות, והנכון כמו שהוא צכ"י פארמא, שכן שהושכרתי בין המלכיות,
ונמדרש איכה ונילקוט שם, שכן שהשכרתי בלילן של מלכיות, ונמדרש שז"ר פ"ה איתא
כך, אמר דוד אזכרה גניתי בלילה, אמרה ככ"י זכרת אני את השננים שהיית שומר
את המלכיות צעזערי, ואין גניתי אלא לזון שכן, כמד"א אני מנגינתם (איכה ג' ס"ג),
ותאמר אשר מנן צריך בידך (בראשית י"ד כ'), ע"כ, ולפי' הדרש שרשו מנן וצ"ל הדגש
תמורת הכח כמ"ס רש"י (איכה ג' ס"ה) מנגת לז, שכן לז, כמד"א אמנן ישראל (הושע
י"א ח'), אשר מנן צריך בידך (בראשית י"ד כ') עכ"ל, ותרגום מנגת לז, תצירת לז.
(ד) כמד"א אשר מנן, מוכח עד כמד"א ונגינותי, חסר צכ"י פארמא ע"י קפיצת המעתיק
מן כמד"א עד כמד"א. (ה) בלילות ליל בלילה, כי מוסב על מלת בלילה שנמקרא אשר
החל לדרוש עליו, וכן הוא בליל צכ"י אקספארד ופארמא ונמדרש שם, אצל ונילקוט שם,
בלילה הזה לילה זה לילה של פרעה, וט"ס הוא. וצ"ל כמו שהוא לפנינו פה. (ו) זה
לילה ולילו של פרעה לילה, ר"ל כי דורש לילה לילה לג"ש, ודרש אזכרה גניתי בלילה,
דקאי על לילו של פרעה, ולילו של נדעון, ולילו של סחנר, ונמדרש שם הלשון מתוקן
יותר, וכך איתא שם בלילה זה לילה של פרעה, ולילה של נדעון כו'. (ז) בלילה כו'
של אחשורוש, פה הלשון משונה כי פתח בחרתי וסיים במדא, ולא הביא מקרא רק על
לילה של אחשורוש, אצל לא על לילה של המן וגם גוף הדרש תמוה מחד לדרוש אזכרה
גניתי בלילה שומר דוד על אחשורוש והמן שלא היו ולא נבראו עוד בעולם, לכן נראה
כי הוספה חיצונית היא, ובעבור זה לא נמצא הדרש הזה לא נמדרש ונילקוט, גם לא
צכ"י אקספארד ופארמא. (ח) לא שכן ולא שניק, כ"ה נמדרש שם, ונמדרש איכה פ'
כי לא יונח, ופי' לא עזב אותי עד עתה ולא יעזוב אותי לעתיד, ונילקוט שם לא שכן
ולא שניק, וט"ס הוא. (ט) ואחא מרצה אותו בשבילי, צמ"ר פ"ה איתא ולא יוסיף
לרצות עוד, בראשונה כשהיה משה כועס על ישראל היה הקצ"ה מרצה אותו, כשהיה
הקצ"ה

אותו בשבילי, לך שוב לדרך מרברה דמשק (מ"א י"ט ט"ו), ועכשיו לא לרצות ולא לירצות. האפס לנצח חסדו גמר אומר לדור ודור (תהלים שם ט'), האפס לנצח חסדו, (י) א"ר ראובן לשון יוני הוא, כמד"א אפס, גמר אומר לדור ודור, ר' חנינא בר פפא, ור' סימון, ר' חנינא בר פפא אמר, נגמר אותו הדבר שאמרת למשה בסיני, וחנותי את אחון ורחמתי את אשר ארחם, (שמות ל"ג י"ט), ר' סימון אמר, (יא) חסילה והיא מסכמא עם ירמיה, שאמר כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאום ה' את החסד ואת הרחמים (ירמיה י"ז ה') :

השכח חנות אל (תהלים שם י'), השכחת שאת חנון ה', אל רחום וחנון ארך אפים (שמות ל"ד י'), ר"א השכח חנות אל (יב) השכחת חנייתך, על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו (במדבר ט' כ'), ר"א השכח חנות אל, השכחת מחנותיך אל, אהל מעד וגלגל זנוב וגבעון ושילה ובית עולמים שנים, אם קפץ באף רחמיו סלה, (תהלים שם) אע"ג דהוא כעים רחמיו קרובין, וציון אומרת עזבני ושכחתי :

ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני, ואומר חלתי היא שנות ימין עליון (תהלים ע"ז י"א), (יג) א"ר שמואל בר נחמני (יד) על שלא חלינו פניך בחשובה נשתנית הימין. א"ר אלכסנדר (טו) נתחללה אותה השבועה שכתר לנו בחורב ונשתנית הימין. א"ר סימאי שמעת מימך אומר לגלגל חמה חולה, ואינו יכול לעלות ולשמש, לגלגל לבנה חולה ואינו יכול לעלות ולשמש, לשמשיו אין חלאים (טז) ולפניו יש חלאים, א"ר יצחק לגבור שהוא שריו במדינה, והיו בני המדינה במוחין לכשיבואו הגייסות לשם, שהוא יוצא ומראה להם פנים, מיד הן בורחין, וכיון שבאו הגייסות לשם אמר להון ימיני (יז) חששה לי, אבל הקב"ה אינו כן אלא

הערות ותקונים.

הקצ"ה כועס על ישראל היה משה מורצו, שנאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים, אמר הקצ"ה תרתי אפי' מוצין רתחין, לא כן אמרתי כשליהם צבעם אתה מרצה אותי וכשתיהם צבעם אליהם מרצך, אמר לפניו רצון העולם לא אתה שבעת עליהם תחלה, ח"ל לך והתרצה להם שזו אל המחנה ע"כ, ובמדרש חכה שם ושז אל המחנה, קרי ציה ושז אל המחנה, ומוה תצין כוונת הפסיקתא שלפנינו. (י) ח"ר ראובן כ' כמד"א חפים, כיה גס צכ"י חקספארד וז"ל כמד"א חפס, והכוונה לתקרא דעמוס ו' י', וכל זה חסר צילקוט שם, וצכ"י פחמא ח"ר ח"ו כ' כמד"א חפס, ח"ל ח"ר ראובן וז"ל כמד"א חפס, וצכ"ר פ"ח חפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך ח"ר ראובן לשון יוני הוא חפס, אמרה לו מה את סבור כ', ח"ל לשון יוני הוא כמד"א חפס, ובמדרש שמ"ר פמ"ה חפס לנצח חסדו לשון יוני, חפס הניח, חסרה שם נ"כ מלת כמד"א, ומלת הניח חוספה חיוניות מלחה מעתיק, לפרש מלת חפס חיונית, וצערך ערך חפס לא הביא המאמרים האלה שהצאתי רק את מאמר הש"ס (צ"כ ק"ח ע"א) חפס זכריה, וכתב המוספי פי' צל"י ἀφες עזוב ורמ"ל צהירה שם הביא מאמר צ"ר פי' שהצאתי למעלה, ומשך מלות "אמרה ל"י אל חפס, וצאמת מלות אמרה לו נמשכים למטה, ואין מתנצת להם עם מלת חפס, ועיין ציטורענע ח"א ד' כ' והערה ד' כ"א. וראיתי צילקוט תהלים שם צראש הרמו מציא צם מדרש תהלים חפס לנצח חסדו לשון יוני הוא חפס הניח לך נאמר חפס לנצח חסדו, וכן אמר חומר חסדו וגו', חלל צמדרש תהלים צענמו חסד מן חפס עד לך נאמר והשגמט המעתיק הוא. (יא) חסילה והיא מסכמא. צכ"י חקספארד ובמדרש חכה צכ"י חכה תצבה הא חסילה והא מסכמא כ', פי' שנגמר הדבר ומסכים הדבר ומסכים הדבר עם צבאות ירמיה שאמר כי אספתי וגו'. ובמקום עם ירמיה ה"י צמדרש שם ע"י ירמיה. (יב) השכחת חנייתך, צמדרש שם הלצון משוש ויש לתקן עפ"י הפסיקתא, וצכ"י חקספארד חסר מן ד"א עד ד"א שלחרינו. (יג) חרש"נ, מוצא צילקוט תהלים שם, וצילקוט ישיעה רמז שצ"ז צם הפסיקתא. גס צמדרש חכה שם צכ"י חכה חכה, אך צמדרש שם תחסיך חסדו, מאמר ר' שמואל צר נחמני הוא צם ר' אלכסנדר וכן להפך. (יד) על שלא חלינו, דרש חלתי לשון תפלה, ובמדרש שמ"ר פס"ה מפורש, ואין חלתי חלל לשון תפלה כמד"א חלי נא פני אל ויחנו. (טו) נתחללה, דרש חלתי, מלשון לא יחל דברו. (טז) ולפניו יש חלאים צלשון חיומה. (יז) חששה לי, פי' חלושה, ויען

אלא הן לא קצרה יד ה' מהושיע ולא כברה אוגו משמוע, כי אם עונותיכם היו מברילין ביניכם לבין אלהיכם (ישעיה נ"א א' ב'), חלותי הוא שנות ימין עליון (תהלים שם), אמר (יח) ריש לקיש (יש) אם חלאין הם, אית סברא דמאן סברא דתשיש סופיה (ב) דמתסאי, אם שינוי דימין הוא, לית סברא, (כא) הוא דעתיה דריש לקיש, דא"ל, כי מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד (איכה ה' כ"ב), (כב) אם מאוסה הוא, לית סברא, אין קצפין היא, אית סברא, מאן דכעיס סופיה דמתרציא, וציון אוסרת עובני ושכחני :

וחאמר ציון עובני ה' וה' שכחני, (כג) מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו (איכה ג' ל"ט), אמר ר' יודה יעמוד כנבור וייתודה על חטאיו ואל יתאונן, ותאמר ציון עובני ה', (כד) רבי אומר, אמר הקב"ה (כה) תרעומני בני תרעומני הן

הערות ותקונים.

ויען כי נזה המלה הזאת לידי חללה לחן הקורא על טעות נפלא במעריך המערכת, כי הנה נתשני ערך חש כחז ח"ל. אינו חושש, פי' אינו מקפיד, והשם חשש ומי יחוש חרנוס חשש, וזה מלשון זה נש"ן אחת כמו חש שלפניך עכ"ל, פי' כמו חש שלפניך נסיוס דבריו, שמדבר אל הקורא כמו שתרצה בערך חש אשר לפניך פה, והוא הערך הנל אחת ערך חש, חולס נצל מעריך המערכת, לא הניח את זה, וחשש שנמלה נלחם חוקר המאמר, חש שלפניך לכן נערך חש אחר אשר העתיק לשון התשני, ומורגל נשן אחת כמו חש שלפניך מפרש וכחז פי' היה מקפיד ממה שלפניך, וכן פלוגי לא חש עכ"ל, ומי לא יראה שאין זה מאמר חז"ל רק הוא לשון התשני. (יח) ריש לקיש, כ"ה נכ"י חקספארד, ונכ"י פארוח ונמדרש וילקוט תהלים, ר' שמעון בן לקיש, חולס נילקוט ישעיה נטעות ר' שמעון בן לוי, זה מטעות המעתיק שהיה כתוב לפניו רש"ל וחש שהוא ר"ת ר"ש בן לוי. (יט) אם חלאין הם לית סברא, פי' אם חלאים נעלמה הן י' תקוה שסופו להתרפאות. (כ) דמתסאי, כ"ה נכ"י חקספארד ונילקוט, ונכ"י פארוח דלחסי, ונמדרש שם מנציק, והכל אחד כי ענין שמיסר פרוה, ענין ערוך ערך י"ס. (כא) הוא דעתיה דריש לקיש, נמדרש איכה נטעות דר' יאשיע בן לוי, חלל בסוף המדרש ההוא פי' כי אם מאוס מאסתנו, מונח לנכון נשם ר"ש בן לקיש, והכוונה הוא דעתיה דר"ל, שריש לקיש לשיטתו חלל שפי' את הפסוק כי מאוס מאסתנו ג"כ בסגנון זה, אם מאוס הוא לית עוד סברא, חלל לקנץ י' סברא ותקוה. (כב) אם מאוסה לית סברא, כלומר אם רחוקת מאתנו יען מאסתנו, אין עוד תקוה לנו, אם רק מפני כעס וחרון י' לנו תקוה, כי כל הכועס סופו שתקוט חמתו ויתרנה. (כג) מה יתאונן חי, מונח נמדרש איכה נכ"י הנה נחאמר המתחיל מי זה אומר, מה יתאונן אך שם ה"ג ח"ר הונח נמקום שלפנינו ח"ר יודה, וכן הערוך ערך גבר הביא המאמר הזה נשם הפסיקתא, וגורס ג"כ רב הונח. ונכ"י חקספארד כמו לפנינו ח"ר יודן, ועיין דרשת ר' יצחק ואנח שאל נקדושן פי' ע"כ על המקרא הזה. (כד) רבי אומר, מונח נשם הפסיקתא נילקוט חקת רמז תשס"ד, ונילקוט ישעיה סוף רמז שליח ורש רמז שליח הביא מאמר נשם פסיקתא רנתי, והוא פסקא ל"א ותאמר ציון ולפנינו נדפוס י' הרבה שנים. גם המאמר אשר הביא על עזנני ה' וה' שכחני, מהו ה' ה', אחר לו חפ"י שתי ידות של רחמים שכתוב ב' ה' אל רחום ותנון ב', הוא שם נפסיקתא רנתי, ומונח נשם רנתי ר"ה י"ז נ' נשם הפסיקתא, וכוונתם לפסיקתא רנתי, כי נפסיקתא דילן אינו, ונשם המנהיג ה' תענית ס' י"ד כתב ח"ל, פתרון י"צ מדות נשם ר' יעקב ת"כ, ה' ה', הם נ' מדות, דליתא נפסיקתא ותאמר ציון עזנני ה' וה' שכחני ב', הכוונה לפסיקתא רנתי, וכן ראיתי בנאדרהם סדר תפלת התענית (פי' תפלת נעילה) כתב ח"ל, ותכתיב נרפת חומרים כי ה' ה' הם שתי מדות ומוציאן רחמי מאלמרים נפסיקתא ב', ע"כ. כוונתו לדברי החס' דרשי' שהנחתי. (כה) תרעומני בני תרעומני, נילקוט שם בסוף הרמז, מן ח"ל הקצ"ה תרעומני עד הסיום, אינו מן הפסיקתא רנתי, רק מהפסיקתא שלפנינו, והסמך הנצין פסיקתא, וכן הביא את המאמר הזה נכ"י חקת נשם הפסיקתא, ונכ"י חקספארד י' לפני מאמר דר' יודה הדברים האלה, ח"ר חלל נר יודן מה יתאונן אדם והוא סי', דיו לאדם שהוא חי, ח"ר נרכים חיותך צדי ומי ואמה מתאונן, ח"ר לוי מה יתאונן אדם לחי

הן, (כו) אדם הראשון עסוק אני עמו לעשות לו עזר, אעשה לו עזר כנגדו (בראשית ב' י"ח), (כו) והוא אמר לפני ונתרעם, האשה אשר נתתה עמדי וגו' (שם ג' י"ב), אף יעקב עשה כן אני עסוק עם בנו להפליכו על ארץ מצרים, ויוסף הוא השיט על הארץ (שם מ"ב ו'), והוא מתרעם לפני ואומר (כח) נסתרה דרכי מה', ישעיה מ' כ"ז ואף בני כך עשו לי במדבר, אני עסוק עמכם לבור להם לחם קל כדרך שהמלכים אוכלים שלא יהא א' מהם (כט) גוסה ודלריא (אוחורו), והן מתרעמים לפני, ונפשנו קצה בלחם הקלוקל, אף ציון כך עשה לי, אני עסוק עמה להעביר את המלכיות מן העולם, לא כבר העברתי בכל וסדי ויון, ועתיד אני להעביר את מלכות אדום. והיא מתרעמת לפני ואומרת עזבני ושכרתי: והאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני, וחרה אפי בו ביום ההוא, ועובתים והסתרות פני מהם והיה לאכול ומצאודו רעות וגו' (דברים ל"א י"ז), (ד) א"ר אחא יום אחד היה חרון אפו של הקב"ה אילו עשו תשובה (לא) פשרן, (לב) א"ר תנחומא (לג) פיספסיא פסיאוו (לד) אינון עברין, ואנת עברת, אינון עברין ועזבני והפר את בריתי (דברים ל"א י"ז), ואנת עברית ועזבתים והסתרות פני מהם (שם שם י"ז), וחרה אפו בו בבבל, ועזבתים, במדי, והסתרות פני מהם, ביון, והיו

הערות ותקונים.

לפי העולמים חלל חס מנקה אדם להתחלוק נזר על חטאיו, וכן נמדרש איכה שם יט לפני המלצר מר' יודה (נמדרש שם ר' הונא עין הערה כ"ג) מלצר נזר ר' לוי, אשר הוא נז"ל אקספארד נזר ר' זרכיה, ואחר מלצר מרז הונא נמזל מלצר נזר ר' זרכיה אשר הוא נז"ל אקספארד נזר ר' לוי, ועיין ערוך ערך מה, ומה שהנזל נזר הילמדנו, ומונח גם זילקוט איכה רמז אלף מ' נזר הילמדנו. ומלצתי נפסיקתא רנתי פל"א פסקא ותלמר ניון. (כו) אדם הראשון עסוק אני עמו, נמדרש שם אה"ר אחר כל השנה ששית עמו הוא מתרעם לפני. (כו) והוא אמר לפני ונתרעם, ז"ל והוא עומד לפני ומתרעם כמו שהוא זילקוט שם. (כח) נסתרה דרכי מה', חסר רישא דקרא למה תלמר יעקב. (כט) גוסה ודלריא אוחורו, מלת אוחורו הוספתי נפטים, ונז"ל אקספארד הנוס' גוסה ודלריא, ונז"ל פלרמא גוסה ודלריא, וזילקוט חוקת גוטי ודלריא, וזילקוט ישעיה סוף רמז של"ג גוטס ודלריא, ונפסרי ריש דנרים שלל יהא דולריא אוחורו, ודנרי הספרי מונחים זילקוט דנרים רמז תש"ן, ושם נטעות גוסרודליא, אין ספק שהיה לפניו נפסרי גוסה ודלריא, אך מדי העמתיקים נעשו שתי המלות למלה אחת מחונצת, ותלמר הפסיקתא שלפניו מונח נערך ערך גם ה', וכתב פי' גוסה, אזילה גסה ונפחת נטון, דלוריא לשון לעז הוא דולריא, וע"ז כתב הרב המוספי נראה שהנ' הכונה היא מוסס ודירא, ופי' מוסס נלשון רומי מין חולי אשר זו מתאפק האדם להקיא ואינו יכול, וכן לפורשים נים, פי' דיריא נז"ל ורומי *diarrhoea* חולי השלשול ע"כ, ועיין ערך דלריא, ומוספסי שם ובהערת הרמ"ל, ונערך ערך דרריא כתב ח"ל: נפסיקתא ותלמר ניון, ונמנית איכה מה יתלוק אדם, פי"א דלריא, כבר פירשנו נערך גם, מזה נראה שהיה לפני הערך הנוסחא נפסיקתא דרריא, ומזה יש לתקן נז"ל אקס' שהנחת ודרריא נמקום ודרריא, וכן נז"ל פלרמא מלה אחת ודרריא. (ל) ח"ר אחא, מונח זילקוט פי' וילך רמז תחקת"ל פ' וחרה אפי זו נזר הפסיקתא, ונזר נמדרש איכה פי' לא אליכס. (לא) פשרן, נז"ל פלרמא נזריו, וזילקוט שם פירשו, ושניהם נטעות, וז"ל כמו שהוא לפנינו פה ונמדרש פשרו והוא מלשון פשרה נדרז"ל, ועינו השואה והנחה מעט, ומ"כ שם מפרש נלשון אחר. (לב) ח"ר תנחומא, נז"ל אקספארד ח"ר תנחומא, ונז"ל פלרמא ח"ר חנינא. (לג) פיספסיא פסיאוו, נז"ל אקספארד פיספסיא, ונז"ל פלרמא פיספסיא, וזילקוט שם נטות המלה הזאת יען כמו זר נחצה לו, אולם יש פתרון לה, כמו שהנזל הערך ערך פסיפון ח"ל, נפסקא ותלמר ניון ח"ר תנחומא פסיפון, אינון עזדין כו', פי' פסיפון נז"ל תנחומא, וכתב המוספי גם נלשון יוני *ῥῆσος* פי' נזר דין, כי נזית דין של יונים היו אגנים קטנות נקראות פסיפון והמחיצין היו מטיילין אגן שחרה והמזכים אגן נזנה לקלפי כו' ע"כ. ולפני הערך היתה הג' נפסיקתא כמו נז"ל פלרמא ורק פסיפון נזד, לא כמו שהוא לפנינו. (לד) אינון עברין ואנת עברת, נז"ל אקס' אינון עברין

והיו לאכול, בארום, על שם אכלה ומרקה (דניאל ו' ז'), ומצאוהו רעות רבות וצרות, אלו (לה) מאה חסר שתיים הוכחות שבמשנה תורה. ואמר ביום ההוא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה (דברים שם), אילו הוּוּ בנבי לא הוּוּ אלא אילו הוּוּ בנבי לא הוּוּ גלות, וציון אומרת עזבני ושכחני: **ורחאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני**, אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני (תהלים קל"ו ה'), בר קפרא אמר (לח) קיצי בידך וקיצי בידך, קיצי בידך, ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך (דברים ח' י"ד), קיצי בידך, אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, (לש) רוסא אמר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני מלעשות נסים, (ם) ר' עוריה ר' אבהו בשם ריש לקיש, את מוצא כיון שנרמו העונות, ונכנסו שונאים לירושלים, ונשלו גיבורי ישראל, וכפתו ידיהם לאחוריהם, אמר הקב"ה כתיב עמו אנכי בצרה (תהלים צ"א ט"ו), בני שריויים בצער ואני ברוחה, (מא) כביכול השיב אחור ימינו מפני אויב (איכה ב' ג'), ולבסוף גילה אותו לדניאל, ואתה לך רקק (דניאל י"ב י"ג), א"ל ליתן דין וחשבון, א"ל ותנוח, (שם) א"ל והא ניתא לעודם, א"ל ותעמוד, (שם) (מב) אמר לפניו רבון העולמים עם מי, עם הצדיקים, או עם הרשעים, א"ל לגורלך, (שם) עם הצדיקים כיוצא בך, א"ל אימתי א"ל לקץ הימים, (שם) אמר לפניו רבון העולמים (מא) לקץ הימים, או לקץ אותה הימין שהיה משועבדת גאלתי בני גאלתי ימיני, והוא שדור אמר יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני (תהלים ס' ז'), (מר) אמר דוד לפני הקב"ה, רבון העולמים

הערות ותקונים.

עברין ואנא עזרת. (דה) מאה חסר שתיים, מוצא נערוך ערך מאה, ח"ל נפסקו [ג"ל נפסקה] ותאמר ציון, ומצאוהו רעות רבות וצרות, אלו מאה חסר ז' קללות שנתרה עכ"ל. (לו) אילו הוּוּ בנבי כ', ר"ל אילו היה הקצ"ה נקרא לא היו נאים עלי הרעות האלה. (לז) אלא אילו הוּוּ בנבי כ', מלת אלא אינה מונח ומיותרת היא, ונלקוט וילך רמז תתקמ"א חסר המאמר הזה, ועיין פסיקתא רבתי פ' המדש אות קמ"ד מה שהעיר הגאון מהר"ם ז"ל בהוראת מלת אלא שעינה לפעמים כהוראת כן, ולפ"ו נוכל לפרש גם כאלן כן. (לח) קיצי בידך, מוצא נלקוט עקב רמז תתנ"א פ' ורס לבבך, ועיין פסיקתא רבתי פלי"א (סימן ה') ותמונא דרשה דומה לזאת, על המקרא אם אשכחך צדק ר' אלעזר הקפר. (למ) ר' דוסא אמר, כ"ה גם צכ"י אקספארד וצכ"י פ"הרמ ר' יוס, ומונא נילקוט תהלים סוף רמז תתפ"ה צדק הפסיקתא, ונכנה נמדרש תהלים סוף ומונא קל"ז, ובפסיקתא רבתי פלי"א חסר זה וע"ש נזרע אפרים אות ל"ה. (מ) ר' עזריה, מוצא נמדרש איכה פ' נדע נחרי אף, אך שם הג' ר' עזריה צ"ר יהודה צ"ר סימון, ובמדרש תהלים ר' עזריה אמר צדק רצ"ל, וכן מוצא המאמר נילקוט איכה סוף רמז אלף י"ב צ"י השיצ אחור ימינו. (מא) כביכול השיצ אחור ימינו, עיין נזרע אפרים פסיקתא רבתי פלי"א אות ל"ז. (מב) אמר לפניו, עד אמר לפניו השני, נכמט כל המאמר צאמנע ע"י אגנת המעתיק נמדרש תהלים ונלקוט שם. (מג) לקן המים או לקן אותה הימין, פה חסר וכנ"ל לקן הימים, או לקן [הימין, א"ל לקן הימין, לקן] אותה הימין שהיא משועבדת [אמר הקצ"ה קן נחתי לימיני שכל זמן שגני משועבדים תהא ימיני משועבדת] גאלתי צני גאלתי ימיני, והשמיט המעתיק מן קן לקן, ומן משועבדת למשועבדת וחלף לנכון צכ"י אקספארד וצכ"י פ"הרמא, ועיין זהר נח דף ס"ג ע"ג. (מר) אמר דוד לפני הקצ"ה, מכלן עד ועמונתיך יחלץ חסר נמדרש תהלים, ובמדרש איכה שם, ונלקוט תהלים רמז תתפ"ה, וגם לפנינו נפסיקתא הלשון משועב, וחסר מאמר גלס, ומונא לנכון צכ"י אקס" וצכ"י פ"הרמא ונלקוט תהלים רמז תשע"ה ורמז תתס"ז צדק הפסיקתא, חה תתרו: אמר דוד לפני הקצ"ה רבון העולמים כל זמן שיש לישראל זכות עשה להם צעור ידידיך אגרהם יחוק ויעקב, וכל זמן שאין לישראל זכות עשה להם צעור ימינך הושיעה ימינך וענני, אמר דוד לפני הקצ"ה, רבון העולמים למה כל דרסם לך מטרף ועובדיהן ייחיון. כמד"ל החלינו ה' אלהי נמונתיך, מכלן קצו חכמים רצו והחלינו צדקת, אמר דוד לפני הקצ"ה רצ"ע למה כל דרסם לך מסכן ועובדיהן עתירין, כמד"ל יחלץ עני צעוני, אמר דוד לפני הקצ"ה רצ"ע למה כל דרסם לך תשיט ועובדיהן צרו (כ"ה צכ"י אקספארד וצכ"י פ"הרמא

קלב

ותאמר ציון

העולמים, כל זמן שיש לישראל עוני, כביכול ימינו משועבדת, למה כל דרחם לך תשוש, עובדיהן כראוי, הה"ד ועצמותיך יחליץ (ישעיה נ"ח י"א), ר' אלעזר בש"ד יוסי בן יזמרא אמר עתידא בת קול להיות מפותצת בראשי ההרים ואומרת שירו לה' קול חדש (תהלים צ"ו א'), ר' לוי (מח) בש"ד חמא בר חנינא אמר עתידא בת קול להיות מפותצת באהלי צדיקים ואומרת קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין ה' עושה חיל (תהלים קי"ח ט"ו), אמר הקב"ה ימיני עתידה לעשות לכם כל הנסים האלה, וציון אומרת עובני ה' וה' שכחני.

ותאמר ציון עובני ה' וה' שכחני, אברה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים שכחת אותו (מו) העוה שאמרו לפניך בני על הים, עזי וחזרת יה (שמות ט"ו ב). ר"א עובני, כעומר השכחה, כסד"א לפני ולגר תעזוב אותם (ויקרא י"ט י'), ר"א עובני ה', לפני אומות העולם:

(מו) ר' חנינא פתר קריה בבנות ציון, ויאמר ה' יען (מח) כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון (ישעיה ג' י"ו). כשהיתה אחת מהן מתקשטת היתה (מט) מטה לכאן ולכאן, כדי להראות תבשיטיה, ומשקרות עינים (שם שם), (ג) ר' יוסי דקסרין אמר, שהיו סוקרות עיניהן (נא) בסיקרא. ריש לקיש אמר (נב) בקולרית אדומה

הערות ותקונים.

פאראמל נשמת מן כמד"א יחלץ עני עד כמד"א ועצמותיך יחלץ, וצילקוט רז"ל תשע"ח וענדיהן גיבורין וזרזו תחס"ז גברון) כמד"א ועצמותיך יחלץ, ע"כ. וכן מלאחי צערוך ערך חלץ כחז ח"ל כפסקא ותאמר ציון, ונמללת איכה גרע צהרי כו', אמר דוד לפני הקב"ה רנש"ע למה כל חילין דרחמין לך מסכינין ענדיהן עתירין המד"א יחלץ עני צעניו, למה כל חילין דרחמין לך תשיגין ענדיהן צריאין כמד"א ועצמותיך יחלץ, עכ"ל. עינינו הרואות מדגרי הערוך שני דברים, האחד הוא שלפניו היה גם צמדרש איכה המאמר אמר דוד הקסר לפנינו כמו שהעירונו צר"ש ההערה וכשמת יחיד המעתיקים, והשני שהיה לפנינו לנכון המאמר בפסיקתא וחסר רק המערה ונשמת יחיד המעתיקים, גם הופיע לי אור על פני מלת כראוי, ככ"י שלפנינו, וככ"י אקספארד צריו, אשר אין לה שחר, שג"ל בריאין, מלשון צריא אולם (תהלים ע"ג ד') ועיניה אחד עם גברון צילקוט, ופי' מעשיהם חזקים, וכן צכלס פי' וענדיהם מעשיהם, וכונת הדבר פה על הרואות השונות אשר למלת יחלץ, כמו שדרשו צו"ר סוף פל"ד על ועצמותיך יחלץ, ישמיע ציון ישמיע ויחיה, ישמיע כמד"א וחללו נעלו, ציון כמד"א חלוצים תעברו, ישמיע כמד"א חלוצי רע, ויחיה וחלל קצבו חכמים לומר רנה והחליצו צבצת ע"כ. גם מלאח צבור זרוע הגדול ה"י סעודה סימן קצ"ט, ואומר רנה והחליצו צבצת ע"כ. גם מלאח צבור זרוע הגדול ה"י סעודה וצמנות יום השניעי השבת כו', ולא מצרכין אלהינו ולא מצרכין קדשינו צמנותיך וצמנות יום השניעי השבת כו', מלאחי עיקרו בפסיקתא בהפסטה ותאמר ציון למען יחלצו ידיך כו'. ומה צר"ה שהיה גם לפני האור זרוע המאמר בפסיקתא. (מח) צב"ר חמא צר חנינא, צכ"י פאראמל ר' חנינא צר חמא. (מו) העה שאמרו לפניך צני, הדורש מנחם מלת עובני לשמים, עז-צני. (מז) ר' חנינא פתר, מונא צמדרש איכה פ' סורו טמא, וצמדרש וי"ר פט"ז, וצילקוט איכה רז"ל חלץ ל"א ל"ב ל"ג ל"ד, ותלמיד טועה הפריד צילקוט את המאמר הזה ויצתר אותו לחמשה רחמים בסדר רע ומשחת מאד, כמו שהחל רז"ל חלץ צמדרש ר"ל אמר צקלורית, ולא ידע שמוסד למעלה אל ומשקרות עינים צסיקרא, וצמנע דרוש ר"ל צר כהנא על ומשמועות עינים, סגר עליו הדבור, ועשה לו את מאמר והיה ירחימו מחזר עליהם לרז"ל חדש, ועיין שבת ס"ב ע"ב דרש רנא צריה דרב חילעי. (מח) כי גבהו צנות ציון וגו', צכ"י אקספארד צווי"ר וצאויקה רנה, שהיו מהלכות צנסות הרוח, וצמנא שבת שם שהיו מהלכות צקוומה זקופס. (מט) מטה לכאן, צכ"י אקספארד וצכ"י פאראמל היתה מטה צגרונה לכאן ולכאן, וצמדרש שם מטה לכאן ולכאן את גרונה. (ג) ר' יוסי, צכ"י אקספארד ופאראמל ר' ניסא, צמדרש איכה ר' אסא, צו"ר שם ר' מני, צערוך ערך סקר ר' דוסא, וצילקוט המאמר צ"ל שם האומר. (נא) צסיקרא, מונא צערוך ערך סקר צבצת פסיקתא, וכתב פי' צציה, וע"ז כתב המוספי צכ"י מין אדומה. (נב) צקלורית, צכ"י אקספארד ופאראמל, וצמדרש איכה וצילקוט, צקלורית, וצווי"ר צקלורית

אירוסה. הלוח ושפוף (שם שם), כשהיתה אחת מהן ארוכה היתה מביאה שתי קצרות, ומחלכת ביניהן, כדי שתהא נראית (נג) שפה על נביות, וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת (נר) קורקון עבין. ומביאה שתי קצרות ומחלכת ביניהן, כדי שתהא נראית ארוכה. וברגליהם העכסנה (ושם), (נה) ר' אבא בר כהנא אמר, שהיתה אחת מהן צרה צורת (נו) דרקון על מנעלה, ורבנן אמרו, שהיתה אחת מהן מביאה (נו) שלושחית של תרנגולת, וממלאה אותה (נח) אפרסמון, ונותנת אותה בין עקבה למנעלה, וכשהיתה מנעת לבת של בתורים עומדת והיתה דורסת עליה, והיא מבקעת והיה (נש) הרוח יוצאה ממנה, ומפפעת (ס) כהדיון כריסה של חבינה

הערות וחקונים.

נקולריא, ונערך ערך קלר כתב וז"ל, צויר זאת תהיה, ופסקא דותאמר ציון ומסקרות עינים, ר"ל חמר נקילורית אדומה, ג' כחול אדום ודומה לאחד זמני דס, ומפסיק הדמע ע"כ, ועי' כתב המוספי פי' נלי' ורומי *collyrium* *collyrium* סס כללי לרפואה אשר נורתה ארוכה וענולה ונפרט אס היא מתוקנת לחולי עינים, אצל קילורית נלי' מין אדמה לננה הנאה מלי סמאי Samos ונקראת נלשון משנה סס, ומתערבת נרפואות לעינים, לכן תהיה הנ' נקילורית אדמה, וה' פי' ומסקרות עינים כי נלי' סקירא מין אדמה לננה עיין ערך סס וערך סקירא עכ"ל ועי' נהערה להרמ"ל, ואולם לפי דברי המוספי מה הפרש יש בין דברי ר' דוסא ובין דברי ר"ל? (נג) שפה על נביות, נכ"י אקספארד טפא, ונלקוט איכה טפה, ונמדרש איכה טפה, ונכ"י פארמא טופפות, וצויר כדי שתראה ארוכה, ועיין רש"י שנת ס"ב ע"ב ד"ה הלך וטפף, שתראה נפה על ראש הנרתה, ונשיעה נ' ט"ז פירש"י הלך וטפף, לשון דבר נף על גבי חניו, כמו אשר הניף (דברים י"א) ומתרגמין דאטף, כך היתה ארוכה מהלכת בין שתי קצרות כדי שתהא נראית נפה למעלה מהם עכ"ל וכיון לתאמר הפסיקתא. (נז) קורקון, ז"ל קורדקין, כמו שהוא נכ"י אקספארד ופארמא ונלקוט איכה, ועי' טעות המעתיק נהיה נמדרש ויר' סס קורדקין, ונליכה רנתי קרקוסין. ולפי הערך היתה המלה נכונה כצורתה, נכל המקומות האלה, כמ"ס נערך קרדיקיים ח"ל, צויר נרים זאת תהיו ונמנלת איכה סורו טמא, ונפסקא ותאמר ציון, הלך וטפף כי לנשת קורדקין עיין שתראה ארוכה, ועי' כתב המוספי מין סנדל הוא עכ"ל. (נה) רלז"כ, כ"ה נכ"י אקס, וגם צויר, אצל נמדרש איכה הנום ר' יוסי, ולפי הערך ערך דרקון, היתה הנ' צויר ר' אסי. (נו) דרקון, מלה יונית *δράκων* ורומית *draco*, ועיניה מין נחש מרא (דראכע), ונמננה דע"ז דף מ"ב ע"ב צורת דרקון, פי' רש"י דרקון דומה לנחש, עיין סס דף מ"ג ע"א, אלה צורת דרקון, ודורש פה מלת תעכסנה מלשון עכס, שעיניו נחש ושרץ ונעופף כמ"ס נמכילתא ומונא נילקוט ירמיה רמז רס"ו, אפעה חין זה אפעה אלא עכס, אמרו שעכס רואה נל עוף פורת נאזיר מיד מות ונושר אנרים אנרים, וצירושלי שנת פי' ה"ר, תפארת העכסים, קורדיקיים כמה דתימר ונרגליהם תעכסנה, ופי' נק"ע קורדיקיים מנעל של עץ עכ"ל, וכן הערך ערך עכס, הנציא תאמר הירושלמי ולא נאזרו וכתב סס המוספי מין מנעלים, עיין ערך קרדיקיים עכ"ל, ולדעתי ז"ל צירושלמי דריקיים תחת קורדיקיים, הלאה למלות תעכסים ותעכסנה. (נז) שלושחית, כמו שהוא נכ"י אקספארד ופארמא ונערך ערך שלושחית נשם הפסיקתא, ומדרש ויר', וכתב פי' זפק, ולפינו צויר שפופרת של צינה, ונמדרש איכה זפק של תרנגול, השמיטו המדפיסים המלה שלושחית, והציגו פי' הערך, ונלקוט איכה רמז אלף ל"ב שלושחית ז"ל שלושחית. (נח) אפרסמון, כ"ה נכ"י אקספארד גם נילקוט איכה, אצל צויר אפילוסמין, ונליכה רנתי אפילוסמון, וז"ל אפילוסמון (אך הצי"ת נלנעה נמנעה), והוא מין ערף הנוטף מעני נלסמין ושמו ציוני וצרומי *Opobalsamum* *Opobalsamum* (עיין מוספי ערך אפילוסמון), ואפרסמון הוא כמו אפילוסמון, נחלק לחד צרי"ש הנהיה נלנעות. (נש) הרוח, ז"ל הרי"ת. (ס) כהדיון כריסה של חבינה, נילקוט איכה סס חסרים המלות האלה, ולפינו גם נכ"י אקספארד ט"ס הוא, וז"ל בארם של חבינה, ועיניו כחמת נחש, כי חמת עכשו מתרגמין אירסא דעכוניתא, וחבינה הוא מין נחש (עיין ערך ערך חבינה ז'), ותאמר לנכון נמדרש איכה סס, וצויר הנ' בארם של עכנא. ומיד דברי נזה אעיר על דבר אשר נלדחקו הגדולים פראו

חכינה, (סא) והיה הקב"ה אומר לירמיה, ירמיה מה אלו עושות כאן, יגלו מכאן, והיה ירמיה רואה ומחזיר עליהן ואומר להן בנותי עשו תשובה, עד שלא יבואו השונאים עליכם, (סב) ומה היו אומרים, האומרים ימחר יחיש מעשיהן למען נראה, (סג) דוכוס רואה אותי ונוטליני לו לאשה, (סד) איפרכוס רואה אותי ונוטליני לו לאשה, ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה (שם שם), ונדע (סה) עד עלמין היא קיימא על דירן, או על דיריה, ובין שגרמו העונות, ונכנסו השונאים לירושלים, הן יוצאות מקושטות לפנין כוונות, היה דוכוס רואה אחת מהן, ונוטלה לו לאשה, ומעלה ומושיבה על (סו) קרונין שלו, איפרכוס רואה אחת מהן, ונוטלה לו לאשה ומעלה ומושיבה על קרונין שלו, אמר הקב"ה היא קמת על דיריה, על דירי לא קמת, מה עשה להן הקב"ה, איך אלעזר הלכה אותן בצרעת, הה"ד וספח ה' את דקדוד בנות ציון (ישעיה נ' י"ז), ואין ספח אלא צרעת, כ"ה ולשאת ולספרת ולבדרת (ויקרא י"ד נ"ו), (סח) ר' דוסא בר חנינא אמר, העלה על ראשון משפחות משפחות של כנים, ר' חייא בר אבא אמר עשה אותן (סט) שפחות מכורות

הערות ותקונים.

לפרש, והוא צננת ס"צ ע"צ, וצנתייהס תעכסנה אר"י כו', ומכניסות צהן ינה"ר כארס צכוס, ופירש"י נחש כעוס, ומה רצ הדוחק הזה, גם הרצ צעל הערוך צערך אלס העמים על המחמר הזה שני פירושים דחוקים מאד, אולם לדעתי י"ל כארס צכוס, וצנה הדרש עולה יפה מאד שהלכינו צהס אלס התאווה כארס צנח, כי עכס פירושו נחש כמ"ל לעיל צהערה לו, ועיין רש"י ישעיה נ' ט"ז. (סא) והיה הקב"ה אומר לירמיה, צייר שם לישיעה וט"ס הוא, וצמדרש חסר זה עד יגלו מכלן, כי קצן המעתיק מן והיה עד והיה, והמחמר הזה מונח צילקוט ישעיה רמז רס"ו צסס הפסיקתא, גם מונח צילקוט איכה סס. (סב) ומה היו אומרים, מזה אלס רש"י דציון, צפ"י לישיעה נ' י"ז, הן היו אומרות כו' ע"ה. (סג) דוכוס ואיפרכוס, מלות מורגלות לרצו צמדרש, ומגולל לעיל פסקא ד' הערה רי"א. (סד) איפרכוס כו' לאשה, צמדרש וי"ר שם נוסף אחר זה, איסטרולוטוס רואה אותי ונוטל ומושיבי עמו צקרונין, וכן הוא גם צאיכה רצתי, אך שם הני' איסטרולוטוס, והסוספס אינו צכ"י אקספארד פארמא, ולא צילקוט ישעיה רמז רס"ו, ולא צילקוט איכה, אף כי דרך המדרש להניח תמיד שלשה אלס יחד, דוכוס איפרכוס איסטרולוטוס, וניחן לתקן צבני המקומות צמדרש איסטרולוטוס, כי היא המלה היונית *σερατελάτης* ופי' פקיד נגיד על צנח המלך, כי היל הצנח איסטרולוטוס שמו *σερατεία* וצספרי מדרש מלך עזרתי על פני כל מקומות המלה הזאת צמדרש, והספירתי צעף הטעות מעליהן, והלצנחתי ונחלצתי מתקון, ואקוה להוציא אי"ה צקרונין לאור עולם. (סה) על עלמין, יס למחוק מלה על ולהספיד מלה עלמין לשמים וכנ"ל על מלך היא קיימא, כמו שהוא צכ"י אקספארד וצכ"י פארמא וכל"ה גם צילקוט איכה, וצילקוט ישעיה שם צסס הפסיקתא, ניחתי דמלך קיימא דירי או דיריה, וצמדרש שם נוסחא אחרת ע"ה. (סו) קרונין, ה"ה צמדרש וצילקוט ישעיה שם, וצכ"י פארמא קרונות, אלל צילקוט איכה קרונין, ושתי המוסחאות נכונות, כי קרן הוא מין עגלה, צרומית *carrum*, ומורגל צס"ס ומדרש, וקרונין הוא ג"כ מין עגלה *carruca* ומצינו ג"כ צמדרש, אך תמיד צכ"ף קרונין (עיין ערוך ערך קרונין). וצמדרש צ"ר פ"ח, מלך ואפרכוס שהיו צקרונין, יס לתקן שצ"ל צקרונין, ואף צמ"כ אשר פ"י המלה על מכוני עגלה חשונה, נפל ג"כ הטעות הזה, צקרונין תמורת צקרונין, וכן צכ"י אקספארד צטעות קרונין. (סז) אין ספח, מונח צערך ערך שפה צסס הפסיקתא, אך צהפוך הסדר כי מחמר ר"י צר חנינא המונח שם צראש הערך צריך להיות אחר המחמר הזה, כמו שהוא לפנינו פה, ועיין צנלי צנת ס"צ ע"צ, ודצרי ר' דוסא צר חנינא ישנס שם צסס ר' אליעזר, וצסס ר' דוסא צר חנינא מונח מחמר אחר. (סח) ר' דוסא צ"ח, כ"ה גם צכ"י אקספארד, אלל צכ"י פארמא ומדרש שם וצנ' המקומות צילקוט וצערך ערך שפה וצנמרח צנלי שם ר' יוסי צר חנינא. (סט) שפחות מכורות תמרין משעצדין, צ"ל שפחות מכורות מה שפחות מכורות, למתן משעצדין כמו שהוא צכ"י אקספארד וצכ"י פארמא, וצמדרש שם, וצילקוט ישעיה שם צסס הפסיקתא, והסכנה שדורש ושפה כלל נכתב צציון ויניתי, ופי' שיעשה

מכודנות חמין משעברין . (ע) ר' חליפי בר זשרי בשם ר' ייסא, וסיפח (עא) ושפת
בתים, שומר משפחותם שלא יתערב זרע קודש בעמי הארצות, אעפ"כ לא חזרו
בהן אמר הקב"ה יודע אני שאין אומות העולם בדלין מן הויבה ומן הצרעת,
מה עשה להן הקב"ה, וד' פתחן יערה (ישעיה שם), מהו פתחן יערה רמו הקב"ה
למעיינות שרדם, והיו מעיינות שופכות דם, והיו ממלאין קרונין שלום דם, וכיון
שהיה אחד מהם רואה בן, היה נועצה בחרב ומשליכה תחת קרונין שלו, והיתה
הקרונין שלו עוברת עליהן, ומפסקתה, והיו אומרים אלו לאלו, סורו מהן, טמאות
הן, הוא שהנביא מקנטרן ואמר להם, סורו טמא קראו למו (עב) סורו סורו אל
תנעו כי נצו וגו' (איכה ד' ט"ו), ר' חנינא בר פפא, ור' סימא, ר' חנינא בר
פפא אמר, לא גלו עד (ענ) שנאצו, ור' סימא אמר לא גלו עד שנעשו (עד) בעלי
מצות להקדוש ברוך הוא :

התשכח אשה עולה מרתם בן במנה (ישעיה מ"ט ט"ו), ר' אבהו אומר התשכח
אשה עולה, (עא) שכחת אותן הקרבנות שהיינו מקריבין לפניך, ר'
הונא בש"ר אחא אמר, אמר הקב"ה (עו) הרעות אני שוכח, המכות איני שוכח,
הרעות אני שוכח, מה שאמרת בענין אלה אלהיך (שמות ל"ב ה'), והמכות
איני שוכח, מה שאמרת לי במיני כל אשר רבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד
ו'), א"ר אבהו (עו) שני דברים שאלו ישראל לפני הקב"ה, ואמרו להם הנביאים,
לא שאלתם כראוי, שאלו ישראל ויבא כגשם לנו כמלקוש יורד ארץ (הושע ו'
ג)

הערות ותקונים.

זע"ה אותן לשפחות עובדות את אלוהיהן, וכן הניח הערוך ערך כזו נס וי"ר וליכס
רנתי, וזילקוט ליכס משפחות מכודנות, ז"ל שפחות, והסיוס מלי מכודנות חסר שם,
ומלת מכוון אשר ענינה משועבד, כשנצטט צמדרשין ורלוי לתקנה כמו צנ"ר סוף פ"ד
עשאו ענד מכוון, ז"ל מכוון גדלית, וזילקוט גדלשית רמז כ' נאמר כרלוי מכוון. וצמדרש
ליכס פ' הכשיל כחי עשאו ענד מכוון ז"ל מכוון, וכן יש לתקן צמ"כ. וכן צכ"י פארמח
מכודנות, מלי מכודנות. ז"ל גדלית, וצמדרש קהלח פ' ושלחתי, עשאו מכוון ענד צפני
ענינו, נרדף לסרסו, עשאו ענד מכוון צפני ענינו, ועיין ח"ס למעלה פסקא וי"י צחתי
הליכס הערה ס"ד. (ע) ר' חליפי כו', צכ"י פארמח ר' צרכיה ור' חלנו צכ"ר יוסי,
וצו"ר ר' חייל ותלפז צר חדי צכ"ר יוסי, וצמדרש ליכס שם, ר' צרכיה ותלפז צר צכ"ר
צכ"ר חיוסי, וזילקוט זע"ה ר' צרכיה צכ"ר חיליל, וזילקוט ליכס רמז אלף ל"ד ר' צרכיה
צכ"ר יוסי, וצמדרש ערך שפח הניח ר' יוסי חומר. (עא) ושפח כחצי, מוצא צמדרש ערך
שפח צמס הפסיקתא והכוונה שדורש המלה מלשון משפחה, כאלו כחצי צמ"י יומית,
וצמדרש ליכס חלי ושפח ושפח כדי לשמור כו', ונדחק המ"כ וכחז כדי לשמור דרש ושפח
צלשון נטריקון שמור משפחות כו', וכן מוצא חלי צילקוט צמס פסיקתא ושפח שמר משפחות
עכ"ל, וצו"ר כחז המ"כ הי"ג לקמן צליכס רנתי מלי ושפח ושפח והוא צמדרש חותיות
חח"ע וכו' ע"כ, חולס נראש שז"ל צמדרש ליכס כמו שחלו לפנינו. (עב) סורו סורו
על תנעו, צמדרש ליכס שם נוסף אחר זה ר' חזא חמר ליכס רמז אלף ל"ד ר' חזא חמר
וצו"ר שם ר' חמר חומר לשון יוני הוא סירון סירון, ומוצא צמדרש ערך סורין צמס וי"ר
ומפרש סחונ והשכר, וכו"ה ציונית *עשרה* פ' סחונה. (עג) שחלנו, דורש נט משרש נאך,
והאלף בשלח צמ"י, וצכ"י חקספארד חסר מן עד צכ"ר ר' חלייל, עד מלת עד צכ"ר
ר' סימא. (עד) צעלי מנות, דורש חומר משרש נה, והסם מנה כמו לריב מונה (ישעיה
י"ח ד'), והדרש נחא חמד כי נטו יען צלו צריב מונה על ה', גם נטו לכן ה"ו נעים
ונדים צנוה. (עא) שכתת אותן הקרבנות, דורש מלת עולה כאלו היא צנוה, וכן צמדרש
צרכות דף ל"ב ע"ג, החשכת אשה עולה, חמר הקב"ה כלום אשכח עולות חליס שהקרבנות
לפני צמדרש. (עו) הרעות אני שוכח כו', הדרש הוא על סיפא דקרא, גם אלה תשכחנה
ואנכי לא אשכחך, וכוונת הדורש כאן כמו שדרשו צרכות ל"ב ע"ג, גם אלה תשכחנה
זה מעשה העגל דכתיב אלה אלהיך, ואנכי לא אשכחך זה מעשה סיני, דכתיב ציה
אנכי ה' אלהיך ע"ג צכ"י. ויש להוסיף פה בצמדרש חמר הכולות נעשה ונשמע, וכתיב
צמ"י אנכי ה' אלהיך. (עו) שני דברים, מוצא צילקוט ישעיה רמז אלף צמס הפסיקתא,
וחמאמר

(ג'), אמרו להן הנביאים לא שאלתם כראוי, מה הגשם הזה יוצאי ררכים מצירין בו, דורכי ניתוח וגרנות מצירין בו, מתי גנות מצירין בו, (עח) אלא אם בקשתם לשאול, (עט) אהיה כמלך לישראל יפרח בשושנה (שם י"ד ו'), ועוד שאלו ישראל, שימיני כחותם על לבך כחותם על זרועך (שה"ש ח' ו'), ואמרו להן הנביאים, לא שאלתם כראוי, מה הלב הזה פעמים מגולה פעמים מכוסה, (פ) כך הזרוע הזה, פעמים מגולה, פעמים מכוסה, אלא אם בקשתם לשאול, והיית עמרת תפארת ביד ה' וצניף מלוכה בבקך אלהיך (ישעיה ס"ב ג'), (פא) ר' סימאי בר קוסי בשם ר' יוחאי, א"ל הקב"ה, לא אתם ולא נביאים שאלתם כראוי, אלא אם בקשתם לשאול, הן על כפים חקותיך חומותיך נגדי חסיד (ישעיה מ"ט ט"ז), כשם שאי אפשר לאדם לשכוח כפות ידיו, כך גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך:

חסלת פסקא ותאמר ציון.

הערות ותקונים.

והתאמר הזה ישנו בתענית ד' ע"ל צסס ר' נרכיה. (עח) חלל חס בקשתם לשלול, צכ"י פארמא נוסף הדברים האלה, בקצו דבר שאליו של צער, לא זו מחזיקת עד שומר להם, וצכ"י חקספארד הוא כמו לפנינו. (עט) חסיה כמל לישראל וגי, צכ"י פארמא נוסף פה, מה הטל יש צו חיים ואין צו צער לכל צלי עולם, חף חני כך חסיה לכם. (פ) כך הזרוע הזה כו', עד מכוסה חסר צילקוט שס, וכן צכ"י חקספארד ופארמא, ונמקומו נאמר צכ"י פארמא יכול חף ישראל כן פעמים מנולין פעמים מוסין. (פא) ר' סימאי בר קוסי צס"ר יוחאי צכ"י חקספארד, ר' סימון בר קיי צסס ר' יוחנן, וצילקוט שס ר' סימון צס"ר יוחנן, ואחר סיוס המאמר הזה יש שס צילקוט עוד מאמר אחר, ד"א ולאכז לא אשכחך אחר אינו פה והוא מפסיקתא רנתי כלא ותאמר ציון, ולפנינו צפסיקתא רנתי הלשון משונש.

פסקא י"ח.

עניה סוערה.

(א) עניה סוערה (ב) (ישעיה נ"ד י"א), בני איש עד מה כבודי לכלימה תאהבון ריק, ותהלים ד' ג'), בני איש, אלו דואג ואחיתופל, (ג) ולמה קורא אותן בני איש, שהן מבני בניו של אברהם יצחק ויעקב, ואין איש אלא אברהם אבינו, כד"א השב אשת האיש כי נביא הוא (בראשית כ' ו'), ואין איש אלא יצחק אבינו, כמד"א מי האיש הלזה (שם כ"ד ס"ה), ואין איש אלא יעקב אבינו, כד"א יעקב איש חם, (שם ו' כ"ח), עד מה כבודי לכלימה, אמר דוד עד מתי אתם

הערות ותקונים.

(א) עניה סוערה, היא הסערה פ' ראה, שנת שלשית לצנע דנחמא. (ב) בני איש, צכ"י פארמא מתחיל ע"ה בני איש, והנה כל הפסקא הזאת מראשיתה ועד סתימתה, ישנה צפסיקתא רנתי כלי"ז פסקא עניה סוערה, ואין ספק שהיה פסקא אחרת נמקומה וכאשר נלחזה צרנות הימים, לקח המעתיק את הפסקא הזאת מפסיקתא דילן, וסגלים זה את אחרתו, לכן אינה מתחלת בצאלה כהלכה "ילמדנו רבינו" כיתר הפסקות, ומנחם מאמר הפסיקתא הזאת צמדרש ש"ט מזמור ד', וצילקוט ישעיה רמז של"ט, עס חסיה שמים וצלי ציון פסיקתא. וכן מנחם צילקוט תהלים רמז תרכ"ז פ' בני איש ג"כ בלי ציון, נס נחמק שס הסדר, כי המאמר ד"א בני איש אלו חסיה, אשר הוא פה צלמנע הוא שס צלמנע, ואחריו ינא הדרג הראשון אשר פה, אלו דואג ואחיתופל. (ג) ולמה קורא, עד